

Petr Cajthaml

Politický úkol Aktivní opatření v období krize komunistického režimu

Tato studie popisuje aktivity československé Státní bezpečnosti na úseku tzv. vlivové politiky (šíření dezinformací a „aktivních opatření“ – AO) v období následujícím po okupaci Československa vojsky Varšavské smlouvy. Časově zachycuje dobu bezprostředního ochromení, které následovalo po srpnové okupaci, dobu horečné aktivity v období boje o moc a prosazování pozdějších normalizátorů a konečně i období prvních let tzv. normalizace, kdy se utvářela struktura politických vlivových zpravodajských operací, fungující po celá 70. a 80. léta.

Činnost zpravodajských služeb, kterou popisují, je specifická. Zpravodajské služby a politické policie bývají většinou chápány jako organizace s úkoly v oblasti represe a získávání informací. V rámci přípravy a realizace aktivních opatření bylo cílem Státní bezpečnosti a dalších služeb východního bloku nikoliv získávání zpráv, ale jejich šíření ke zmatení protivníka a prosazení vlastního vlivu. Metoda aktivních opatření zahrnovala různé způsoby rozšiřování informací, využívala klasické propagandy pomocí sdělovacích prostředků, letákových akcí, distribuce zfalšované korespondence i přímých agenturních kontaktů. Jejím cílem byly jak úzké skupiny a jednotlivci na důležitých místech, tak široké vrstvy veřejnosti. Samotný pojem „aktivní opatření“ je novotvar státobezpečnostního žargonu, přejatý ze slovníku KGB (rusky „aktivnoje meroprijatije“) a používaný zpravodajskými službami dalších zemí sovětského bloku. Svým obsahem odpovídá některým starším definicím z vojensko-zpravodajské oblasti, jako je dezinformace, informační zastírání a vedení psychologické či informační války. Podoba politických aktivních opatření v Československu přelomu 60. a 70. let fakticky odpovídala definici jednání, které bylo ve své době přisuzováno výlučně propagandě a zpravodajským službám Západu – tzv. ideodiverzi.

Aktivní opatření jako specifický nástroj bezpečnostních služeb východního bloku jsou v odborné literatuře zabývající se soudobými dějinami a dějinami zpravodajských služeb speciálně poměrně často zmiňovány. Vzhledem k problematickým možnostem jejich výzkumu však dosud nebyl tento specifický druh zpravodajské činnosti (a svého druhu neoficiální propagandy) soustavněji zkoumán. Nejrozsáhlejší informace o aktivních opatřeních se dají dosud nalézt zejména v pamětech a studiích někdejších zpravodajců. Pro aktivní opatření československé Státní bezpečnosti jsou přínosné především práce někdejšího zástupce náčelníka odboru aktivních opatření rozvědky Státní bezpečnosti Ladislava Bittmana.¹ Jeho osobní zkušenost s činností československé rozvědky však

končí počátkem září 1968, kdy odešel do exilu. Akce, které popisují v této práci, proto poznal jen zprostředkovaně. Aktivním opatřením věnuje pozornost i někdejší archivář sovětské rozvědky Vasilij N. Mitrochin. V jedné kapitole knihy napsané s britským historikem Christopherem Andrewem popisuje i některé operace KGB proti československým reformním pokusům v roce 1968.² Kapitoly o aktivních opatřeních zahrnul do svých pamětí i někdejší náčelník východoněmecké rozvědky Marcus Wolf.³

Vlastní historická literatura týkající se aktivních opatření je jinak velmi skromná. Dezinformačním a vlivovým akcím proti československému exilu se věnoval Radek Schovánek,⁴ Martin Slávik se ve své sondě zabýval spoluprací StB a KGB na úseku aktivních opatření.⁵ Aktivním opatřením československé rozvědky od poloviny 50. let do jara roku 1968 se věnoval autor této studie.⁶ Některé aspekty zpravodajského využívání sdělovacích prostředků v období Pražského jara a nastupující normalizace jsem se pokusil popsat i ve studii zachycující fungování státobezpečnostní propagandy v letech 1968–1971.⁷ Pasáže o aktivních opatřeních se objevují i v pokusu Karla Pacnera o zpracování historie československých špionážních služeb.⁸

Při přípravě studie jsem vycházel především z archivního výzkumu. Dokumenty vzniklé v souvislosti s přípravou aktivních opatření jsou v současnosti uloženy v Archivu bezpečnostních složek (ABS). Místo uložení a způsob zpřístupnění archiválií vzniklých činností rozvědky ministerstva vnitra (I. správy MV, FMV, SNB) se v době, kdy jsem prováděl archivní průzkum, několikrát měnily. Do podzimu roku 2007 byly uloženy v Archivu Úřadu pro zahraniční styky a informace (ÚZSI). Většinu dokumentů jsem studoval v jeho nevěřejně badatelně, archiválie v době mého studia ještě nesly stupeň utajení a na moji žádost byly jednotlivě posuzovány. Od roku 2005 byly digitální kopie vybraných archiválií komunistické rozvědky zpřístupňovány ve veřejně badatelně Bezpečnostního archivu ÚZSI, zprvu v rámci uměle budované sbírky,

Research Corporation, Syracuse 1972; česky (upravená verze) též: *Špionážní oprátky. Pohledy do zákulisí čs. zpravodajské služby*. Mladá fronta, Praha 1992; též: *Mezinárodní dezinformace. Černá propaganda, aktivní opatření a tajné akce*. Mladá fronta, Praha 2000.

- 2 ANDREW, Christopher – MITROCHIN, Vasilij Nikitič: *Neznámé špionážní operace KGB. Mitrochinův archiv*. Rozmluvy – Leda, Praha 2008, s. 238–258 (kapitola 14 Politická válka – Aktivní opatření a hlavní protivník), s. 259–272 (kapitola 15 Operace Progres – Část 1 Rozdrcení Pražského jara).
- 3 WOLF, Marcus: *Spionagechef im geheimen Krieg. Erinnerungen*. List Verlag, München 1997, s. 346–360 (kapitola Aktive Massnahmen).
- 4 SCHOVÁNEK, Radek: Aktivní opatření komunistické rozvědky proti exilu. In: BLAŽEK, Petr (ed.): *Opozice a odpor proti komunistickému režimu v Československu 1968–1989*. Ústav českých dějin FF UK – Dokořán, Praha 2005, s. 158–179.
- 5 SLÁVIK, Martin: Spolupráce rozvědky StB a KGB v oblasti aktivních opatření. In: *Aktivity NKVD/KGB a její spolupráce s tajnými službami střední a východní Evropy 1945–1989 II*. Ústav pro studium totalitních režimů, Praha 2009, s. 175–179.
- 6 CAJTHAML, Petr: Profesionální lháři – aktivní opatření čs. rozvědky do srpna 1968. In: *Sborník archivu ministerstva vnitra 4/2006*. Odbor archivní a spisové služby MV ČR, Praha 2006, s. 9–41.
- 7 CAJTHAML, Petr: Public relations pro Státní bezpečnost. Bezpečnostní propaganda v letech 1968–1971. In: *Sborník Archivu bezpečnostních složek 6/2008*. Archiv bezpečnostních složek, Praha 2009, s. 191–241.
- 8 PACNER, Karel: *Československo ve zvláštních službách. Pohledy do historie československých výzvědných služeb 1914–1989*. Themis, Praha 2002.

Petr Cajthaml

později i celé svazky, konečně od roku 2008 jsou archiválie I. správy SNB přístupné v ABS. V poznámkách pod čarou uvádím současné uložení citovaných dokumentů. Vzhledem k tomu, že archivní fondy vzniklé činností I. správy SNB dosud nejsou definitivně archivně zpracované a není možné zjistit přesnou signaturu, uvádím ve vybraných případech v závorce i odkaz platný v době, kdy jsem jej studoval.

Jistým omezením archivního výzkumu je torzovitý stav zachování písemnosti a svazkové agendy oddělení aktivních opatření I. správy SNB a dezinformačních útvarů v rámci kontrarozvědky Státní bezpečnosti. Aktivní opatření československé rozvědky byla dokumentována dvěma základními způsoby: v rámci interní dokumentace, kterou si vedl odbor aktivních opatření,⁹ a v rámci svazků aktivních opatření (svazky číselného řádu 9xxx¹⁰). Interní dokumentace byla zničena během skartací v listopadu 1989,¹¹ svazky aktivních opatření se zachovaly jen ve velmi omezené míře, prošly skartací v listopadu a prosinci 1989, stopa po některých mizí v manipulacích s materiály Státní bezpečnosti v roce 1990. V zachovaných svazcích jsou až na výjimky uloženy jen písemnosti z posledních let existence I. správy. Stav zachování svazkové agendy týkající se aktivních opatření kontrarozvědky Státní bezpečnosti popisují přímo v příslušné části této studie.

Pramenná základna této studie byla proto velmi omezená. Využíval jsem vybraných objektových svazků I. správy SNB, ve kterých byly po určitou dobu ukládány dokumenty týkající se nově zakládaných operací odboru aktivních opatření z let 1969–1970. Cenným zdrojem informací byly vybrané svazky operativní korespondence I. správy SNB, ve kterých byly ukládány dokumenty týkající se spolupráce odboru aktivních opatření s rozvědkami východního bloku, jeho vnitřní administrativy a vyhodnocení jeho plánů práce. Pro rekonstrukci kvantitativních údajů o činnosti na úseku aktivních opatření byly důležité zachované administrativní pomůcky odboru AO – zejména jeho přísně tajné jednací protokoly. Řadu doplňujících údajů jsem našel i v personálních spisech příslušníků Státní bezpečnosti, kteří se podíleli na přípravě těchto operací. Čerpal jsem i z fondů řídicích a výkonných útvarů ministerstva vnitra a Státní bezpečnosti.

V průběhu 60. let se v rámci čs. civilní rozvědky (I. správy ministerstva vnitra) etablovalo provádění vlivové politiky jako jeden ze základních a svébytných oborů zpravodajské činnosti. Od roku 1964 existoval v její organizační struktuře samostat-

9 Podobu této dokumentace přibližuji ve své předchozí studii o aktivních opatřeních. CAJTHAML, Petr: *Profesionální lbáři...*, s. 35–36. Detailně je způsob dokumentace aktivních opatření popsán v absolventské školní práci bývalé dokumentátorky odboru aktivních opatření z 80. let Evy Uherkové s názvem *Úloha statisticko-evidenční dokumentace v procesu AO. Archiv bezpečnostních složek* (dále jen ABS), fond (dále jen f.) Hlavní správa rozvědky – I. správa (dále jen I. správa SNB), Svazky operativní korespondence I. správy SNB, svazek registrační číslo (dále jen r. č.) 81206/110, číslo listu (dále jen č. l.) 66–75.

10 Operativní svazky rozvědky byly evidovány pod pětimístným číselným kódem, první číslice byla dána typem svazku, další čtyři číslice znamenají pořadí zápisu v příslušném registru svazků.

11 ABS, f. I. správa SNB, Svazky operativní korespondence I. správy SNB, svazek r. č. 81206/-, č. l. 33, skartační protokol svazku 81206, 21. 11. 1989.

Aktivní opatření v období krize komunistického režimu

ný odbor aktivních opatření a dezinformací (8. odbor I. správy MV), který k šíření účelových či přímo falešných informací využíval širokou škálu prostředků. Aktivní opatření (čs. rozvědka používala na přelomu 60. a 70. let také synonymum „psychologická akce“ a „psychologické opatření“) a dezinformace byly šířeny pomocí sdělovacích prostředků, letákových akcí, podvržené korespondence, přímých zpravodajských (agenturních) kontaktů a dalšími způsoby. Před rokem 1968 realizovala čs. rozvědka desítky až stovky akcí tohoto druhu ročně, aktivní opatření se stala rutinní součástí její činnosti. Primárním cílem většiny aktivních opatření v předsrpnovém období byl „hlavní nepřítel“ (USA a jejich spojenci), faktickým „objednavatelem“ těchto akcí byl Sovětský svaz a jeho tajná služba, v jejichž prospěch byly tyto akce prováděny. V období po srpnu 1968 se zadání pro tyto akce mění. Primárním cílem vlivových akcí Státní bezpečnosti (metodu aktivních opatření po srpnu 1968 vedle rozvědky používá i kontrarozvědka StB) byla podpora konzervativních prosovětských kruhů v čs. politice, likvidace vlivu politické opozice a exilu a stabilizace otřeseného komunistického režimu.

Pražské jaro, okupace Československa vojsky Varšavské smlouvy a následná normalizace přinesly do práce rozvědky ministerstva vnitra řadu obrátů. Pro úsek vlivových opatření, který ve své práci často využíval sdělovacích prostředků, to platí dvojnásob. Nevyjasněnost a hledání úkolů zahraniční zpravodajské služby (tedy pokus o odklon od úplného kopírování sovětských plánů a přání) v nových podmínkách československého pokusu o reformu vedl k podstatnému omezení činnosti odboru aktivních opatření. Dosavadní zdroj inspirací pro provádění AO (úkolování ze strany sovětské zpravodajské služby) vyschl a prosazující se reformní vedení nemělo pro výkonný vlivový aparát čs. rozvědky využití. Úkolem čs. zpravodajských služeb v podmínkách „socialismu s lidskou tvář“ měl být především sběr a analýza informací pro potřeby stranického a státního vedení, oblast jejich vlastní vlivové politiky byla odsunuta do pozadí.¹²

Okupace na několik týdnů zcela ochromila činnost odboru. Náčelník odboru aktivních opatření mjr. Jiří Stejskal (krycím jménem „Borecký“)¹³ patřil mezi hlavní protagonisty reformem nejen v rámci čs. rozvědky, ale i celého ministerstva vnitra, byl jedním z tvůrců ideje „národních československých“ zájmů jako priorit práce rozvědky ministerstva vnitra (I. správy MV) oproti dosavadní linii prosazování zájmů sovětského bloku. Již v době přípravy okupace, kdy se z prosovětsky orientovaných

12 ABS, f. I. správa SNB, Akční plán čs. rozvědky, r. 1968 (také *Bezpečnostní archiv ÚZSI*, archivní sbírka „Historie československé rozvědky 1945–1990“, sign. 166 SF).

13 Jiří Stejskal (1923–1988), k I. správě MV nastoupil v roce 1953, do roku 1957 pracoval proti západnímu Německu a Rakousku, v letech 1954–1957 působil na rezidentuře ve Vídni, odkud byl vypovězen. Od roku 1957 pracoval na latinskoamerické problematice, v letech 1961–1964 byl náčelníkem 2. odboru I. správy MV (latinskoamerické země), v letech 1964–1969 náčelník 8. odboru I. správy MV (aktivní opatření a dezinformace). V srpnu 1968 se postavil proti okupaci Československa vojsky Varšavské smlouvy. V roce 1970 byl propuštěn ze služeb ministerstva vnitra jako politicky nevyhovující. Na I. správě MV používal krycí jméno „Borecký“. V letech 1974–1982 pod krycím jménem „Jiřina“ spolupracoval se Správou StB Praha. ABS, f. Personální spisy, personální spis Jiřího Stejskala; tamtéž, f. Agenturní svazky – Centrála (dále jen MV-TS), svazek a. č. 736045 MV.

Petr Cajthaml

kruhů ozývala „varování“ a objevovaly se důkazy o kontrarevoluci v Československu, odhaloval některá taková zjištění jako sovětská aktivní opatření vůči ČSSR. Tak interpretoval i nejnámější z těchto akcí: nález zbraní amerického původu na Sokolovsku 12. července 1968, který byl „konzervativci“ v KSČ interpretován jako důkaz přípravy ozbrojené kontrarevoluce. Kriminalistický posudek nalezených zbraní a obalů naznačil pravděpodobný sovětský původ celé operace.¹⁴ Stejskal byl v minulosti zapojen do získávání zbraní amerického původu pro diverzní složku čs. rozvědky na Kubě,¹⁵ interpretoval tedy původ amerických zbraní ze Sokolovska jako kubánský a sám se nabídl, že ověří výrobní čísla nalezených zbraní přímo na Kubě.¹⁶

Stejskal, stejně jako někteří další reformisté v řadách československé rozvědky, vnímal proměnu postavení Československa a jeho zpravodajských služeb v rámci sovětského bloku z pozice spojence v objekt možného rozpracování. Vedle samotného odhalování protičeskoslovenských zpravodajských operací Moskvy a jejích spojenců se snažil narušovat i kontakty domácích konzervativců se státobezpečnostními službami východního bloku. Stejskal (či některý z jeho kolegů z odboru aktivních opatření) tak stál za prozrazením návštěvy náčelníka východoněmecké rozvědky gen. Marcuse Wolfa v Československu, ke které došlo 8. července 1968. Wolf při této návštěvě nabízel podporu konzervativnímu (zanedlouho odvolanému) šéfovi I. správy MV Josefu Houskovi a náměstkovi ministra vnitra pro Státní bezpečnost Viliamu Šalgovičovi.¹⁷ O návštěvě informovaly 19. července 1968 *Literární listy*,¹⁸ na indiskreci reagoval gen. Wolf s nevolí, pokládal ji za „odvetné aktivní opatření“ za protičeskoslovenské akce východoněmeckých propagandistů.¹⁹

Nebylo proto divu, že se Jiří Stejskal ocitl v srpnových dnech v řadách nejnebezpečnějších, a proto preventivně internovaných „pravičáků“.²⁰ Po svém propuštění se podílel na

14 KOUDELKA, František – SUK, Jiří: *Ministerstvo vnitra a bezpečnostní aparát v období Pražského jara 1968 (leden – srpen 1968)*. Doplněk, Brno 1996, s. 194–201. Dokument č. 33, Znalecký posudek Kriminalistického ústavu Veřejné bezpečnosti o nálezů zbraní na Sokolovsku, zpracovaný pro odbor vyšetřování na KS SNB v Plzni, 25. 7. 1968. U silnice Cheb – Sokolov bylo pod jedním z mostů nalezeno pět tlumoků s celkem 20 samopaly a 30 pistolemi amerického původu. Kriminalisté provedli expertizu zbraní a tlumoků, v nichž byly zbraně nalezeny. Jeden z tlumoků byl sovětského původu, podařilo se rozluštit otisk razítka s nápisy azbukou, samotné zbraně byly nakonzervovány vazelínou sovětské výroby.

15 ABS, f. I. správa SNB, Objektové svazky I. správy SNB, svazek r. č. 11792/-.

16 ABS, f. Personální spisy, personální spis Jiřího Stejskala, nar. 1923. Zpráva komise pro objasnění činnosti soudruha Stejskala, 10. 12. 1969.

17 WOLF, Marcus: *Spionagechef im geheimen Krieg*, s. 220–233.

18 Co dělal generál Wolf v Praze? *Literární listy*, 19. 7. 1968.

19 WOLF, Marcus: *Spionagechef*, s. 220–233. Nejvýraznější akcí tohoto druhu bylo obvinění z přítomnosti amerických tanků v Československu. Obvinění přinesl v květnu východoněmecký stranický deník *Neues Deutschland*, který k průhledné dezinformaci využil záběry historické bojové techniky při natáčení filmu *Most u Remagenu* v Davli u Prahy. Lživou zprávu následně převzali propagandisté z dalších zemí sovětského bloku.

20 Internace celkem 27 reformě angažovaných pracovníků rozvědky v zasedací síni tehdejší hlavní budovy I. správy v bývalém klášteře Křížovníků s červenou hvězdou (někdejší kapli) souvisí s neúspěšným pokusem bývalého náčelníka rozvědky plk. Josefa Housky a s ním spojených kolaborantů o převzetí velení na I. správě MV (mezi internovanými byl i nový náčelník I. S MV mjr. Miloslav Čech – „Čada“). Pokus o puč v čs. výzvědné službě nebyl úspěšný, internovaní příslušníci byli po několika hodinách

Aktivní opatření v období krize komunistického režimu

vypracování protiokupačního prohlášení stranické organizace na čs. rozvědky a osobně zajistil jeho odvysílání Čs. rozhlasem.²¹ Většina příslušníků odboru aktivních opatření, donedávna výkladní skříň čs. rozvědky, se stala během Pražského jara příznivci reformních myšlenek a během srpnových dnů se „kompromitovala“ protiokupačními názory.

Největší ránu však odboru zasadila emigrace bývalého zástupce náčelníka odboru Ladislava Bittmana – „Brychty“²², který od r. 1966 působil jako zástupce rezidenta československé rozvědky ve Vídni, oficiálně ve funkci tiskového atašé čs. velvyslanectví v Rakousku. Ve Vídni veřejně odsoudil okupaci a dne 2. září 1968 zmizel, po několika dnech se potvrdily dohady o jeho přeběhnutí k americkým zpravodajským službám. Jeho útek ochromil práci rozvědky jako celku, pod vedením ideově pevného náčelníka 7. odboru I. S MV Jana Ostrovského – „Ondrovčáka“ byla zřízena komise, která měla vyšetřit rozsah utajovaných informací, které mohl předat americké službě, a činnost nejvíce ohrožených úseků I. správy MV byla zastavena.²³ Až do začátku října roku 1968 přerušil svoji činnost také odbor aktivních opatření.²⁴ Podle vypracovaných analýz Bittman znal, a tedy mohl protivníkům předat informace o spolupráci mezi rozvědkami sovětského bloku, zvláště po linii aktivních opatření, o organizaci a dislokaci čs. rozvědky, o všech vedoucích pracovnících I. správy MV a o značném množství jejich řadových pracovníků, o velkém počtu jejich spolupracovníků, zejména o těch využívaných po linii Rakouska, Německa, a o aktivních opatřeních, o metodice práce a cílech rozvědné činnosti I. správy MV, zejména pak o cílech, metodách a formách prováděných aktivních opatření s detailní znalostí stovek konkrétních případů.²⁵

---

propuštění a 27. srpna 1968 se řízení čs. rozvědky ujalo opět předokupační vedení. Viz KOUDELKA, František – SUK, Jiří: *Ministerstvo vnitra...*, s. 245–249. Dokument č. 64, Zpráva náčelníka rozvědky majora Miloslava Čady pro ministra vnitra o vývoji událostí na rozvědky ve dnech 20.–27. srpna 1968, 28. 8. 1968.

- 21 ABS, f. Personální spisy, personální spis J. Stejskala, nar. 1923. Zpráva komise pro objasnění činnosti soudruha Stejskala, 10. 12. 1969. Text prohlášení in: KOUDELKA, František – SUK, Jiří: *Ministerstvo vnitra...*, s. 228–229. Dokument č. 52, Stanovisko komunistů československé rozvědky k současné situaci v republice, 23. 8. 1968.
- 22 Ladislav Bittman (nar. 1931), po vystudování Fakulty mezinárodních vztahů UK byl přijat v roce 1954 k I. správě MV. Po absolutoriu rozvědné školy bylo jeho určení k operativnímu odboru zrušeno kvůli nevhodnému sňatku (sestra jeho manželky žila v Izraeli) a byl zařazen na studijní odbor I. S MV, kde se podílel na přípravě aktivních opatření. V roce 1958 byl přeřazen na německý odbor, jímž byl v letech 1961–1962 vyslán na rezidenturu v Berlíně. Jako zástupce náčelníka odboru aktivních opatření působil v letech 1964–1966, v letech 1966–1968 byl zařazen jako zástupce rezidenta ve Vídni, odkud v září 1968 emigroval pro nesouhlas s okupací Československa vojsky Varšavské smlouvy. Ve svém exilu ve Spojených státech se stal odborníkem na studium dezinformací a propagandy. V Československu byl v nepřítomnosti odsouzen k trestu smrti. ABS, f. Personální spisy, personální spis Ladislava Bittmana.
- 23 ABS, f. Sekretariát náměstka FMV plk. JUDr. Františka Vaška (dále jen A 13), inventární jednotka (dále jen inv. j.) 23, Souhrnná informace o útěku L. Bittmana, 22. 4. 1969.
- 24 Vzhledem ke skartaci spisového materiálu odboru aktivních opatření rekonstruuji intenzitu jeho činnosti alespoň zhruba podle záznamů o byrokratické produkci tohoto útvaru v zachovaných evidenčních a administrativních pomůckách. V 60. letech vznikalo na odboru průměrně 10–15 přísně tajných písemností týdně. V období reformního útlumu vlivové činnosti čs. rozvědky (červen–červenec 1968) počet přidělených čísel jednacích klesá na 1–2 položky týdně. V krizových měsících (srpen, září 1968) vznikly na odboru celkem jen čtyři písemnosti přísně tajného charakteru, z poloviny navíc neoperativního významu. ABS, f. I. správa SNB, přísně tajný jednací protokol 8. odboru I. správy MV.
- 25 ABS, f. A 13, inv. j. 91, Zpráva o zradě příslušníka čs. rozvědky L. Bittmana, 26. 11. 1968.

Petr Cajthaml

Faktické obnovení práce odboru aktivních opatření čs. rozvědky v říjnu roku 1968 bylo vyvoláno nutností pokusit se zacelit rány, které Bittmanův útěk tamním dezinformátorům zasadil. Jeho nástupce ve funkci zástupce náčelníka odboru Karel Fremund – „Fikar“²⁶ vypracoval přehled aktivních opatření, na nichž se Bittman podílel a o nichž mohl mít přehled.²⁷ O možném ohrožení byli informováni i „spojenci“, jejichž rozvědné operace mohly být Bittmanovým útekem také ohroženy, v případě 8. odboru I. S MV se jednalo zejména o odbor aktivních opatření východoněmecké rozvědky, který v součinnosti s čs. I. správou MV realizoval desítky aktivních opatření.²⁸ Vedení 8. odboru začalo pochopitelně také ihned připravovat dezinformační akce, které měly snížit důsledky Bittmanova útěku a poškodit jeho důvěryhodnost v očích představitelů západních služeb. Vzhledem ke skartaci svazkového materiálu odboru aktivních opatření však konkrétní podobu těchto akcí neznáme.²⁹

Přes jisté obnovení činnosti na podzim roku 1968 a v zimě 1968/1969 již práce 8. odboru I. správy MV nikdy nedosáhla intenzity předsrpnového období. Velká část příslušníků odboru patřila ke stoupcům reformního socialismu Pražského jara a jako takoví byli nepřijatelní pro postupně se prosazující normalizátory. Problémem byla také dosud neujasněná koncepce vlivové činnosti čs. rozvědky. Dosavadní praxe celosvětového záběru (vyhovující přání sovětských protektorů) byla neudržitelná hned z několika důvodů. Nebyla slučitelná s reformistickými návrhy „národní“ (co do cílů) zpravodajské služby a bez úzké spolupráce (rozuměj „úkolování“) ze strany Sovětů nebyla v podmínkách zmrazení oficiálních vztahů mezi sovětskou a československou rozvědkou vůbec realizovatelná. Sovětská zpravodajská služba sice udržovala rozsáhlé styky se svými kolaborujícími exponenty v čs. I. správě MV, avšak v předávání informací reformně angažovaným příslušníkům čs. Státní bezpečnosti (mezi něž patřilo i vedení 8. odboru I. S MV) a v navazování přímých kontaktů s nimi byla stále opatrná.

Již od jara roku 1968 byla plánovaná oficiální jednání po linii AO na žádost sovětské strany odkládána,³⁰ a tak českoslovenští dezinformátoři mohli jen s nostalg

26 Karel Fremund (1918–2004), vystudovaný právník, nastoupil k MV v roce 1949, v letech 1950–1953 pracoval jako náčelník Studijního ústavu MV (archivní a vyhodnocovací pracoviště MV), v roce 1953 náčelník sekretariátu Hlavní správy StB, 1953–1955 náčelník informačního oddělení Vnitřní správy MV, 1955–1963 náčelník tiskového a informačního oddělení VS MV, 1963–1965 náčelník kanceláře sekretariátu ministra vnitra, od r. 1965 starší referent, od r. 1966 zástupce náčelníka 8. odboru (aktivních opatření a dezinformací) I. správy MV, v letech 1969–1973 starší referent specialista informačního odboru I. S FMV. *ABS, f. Personální spisy, personální spis Karla Fremunda. Více o Karlu Fremundo-vi: CAJTHAML, Petr: Komunistický policista a minulost. In: Sborník Archivu ministerstva vnitra 4/2006. Odbor archivní a spisové služby MV ČR, Praha 2006, s. 89–106.*

27 *ABS, f. I. správa SNB, přísně tajný jednací protokol 8. odboru I. S MV, zápis k č. j. A-00186/80-68 z 2. 10. 1968 „Soupis AO BRYCHTA“, vypracoval „Fikar“ (Fremund) pro zástupce náčelníka I. S MV Jana Pačlíka – „Nováka“.*

28 Tamtéž, zápis k č. j. A-00192/80-68 z 15. 10. 1968 „Předání zprávy ministru StB NDR s. Wagenbrethovi“.

29 Tamtéž, zápis k č. j. A-00194/80-68 z 15. 10. 1968 „Návrh AO ODVETA“, zápis k č. j. A-00199/80-68 z 4. 11. 1968 „Ideový námět provedení série AO namířených proti bývalému pracovníkovi čs. rozvědky L. BRYCHTOVI, kr. jm. ODVETA“. Autorem obou návrhů byl jeden z mála „internacionalisticky“ smýšlejících příslušníků 8. odboru I. S MV Lubomír Balcar – „Dvořák“.

30 Např. *ABS, f. I. správa SNB, Svazky operativní korespondence I. správy SNB, svazek r. č. 81067/101,*

Aktivní opatření v období krize komunistického režimu

gii vzpomínat na idylické časy „vzájemného porozumění“ z poloviny 60. let a podávat návrhy na obnovení spolupráce. Pro sovětské vedení však kdysi uznávaný Jiří Stejskal – „Borecký“ již nebyl přijatelným partnerem, a tak i jeho poslední iniciativa k obnovení spolupráce se sovětskou rozvědkou z prosince roku 1968 zůstala bez odezvy.³¹ S příliš reformistickým a tím pádem v očích kolaborantů zdiskreditovaným vedením odboru již nepočítalo ani vedení I. správy MV, cesta z krize vlivové součásti čs. rozvědky nakonec vedla k faktickému zrušení 8. odboru I. správy MV a jeho sloučení se spolehlivější součástí. Dne 12. února roku 1969 předal Jiří Stejskal – „Borecký“ svůj odbor náčelníkovi 7. odboru I. správy MV Janu Ondrovčákovi – „Ostrovskému“,³² čímž de facto dosavadní odbor AO I. správy MV zanikl.³³ Dosavadní odbor aktivních opatření ještě po několik týdnů formálně samostatně fungoval pod vedením nového náčelníka, až byl na konci dubna roku 1969 z organizační struktury čs. rozvědky vyškrtnut úplně. Ne náhodou byl poslední iniciativou odboru „Návrh na propagaci rozvědky cestou hromadných sdělovacích prostředků“ z pera jeho prvního a posledního náčelníka Jiřího Stejskala – „Boreckého“.³⁴

Protokol, jímž byla problematika aktivních opatření svěřena 7. oboru I. správy MV, zachycuje vcelku podrobně statistické údaje o aktuálním stavu činnosti čs. rozvědky na tomto úseku. Ve stadiu realizace bylo celkem dvacet tři akcí, na kterých se podílelo celkem sedm operativců odboru (další dva momentálně neměli přiděleno žádné aktivní opatření). Většina z těchto akcí však vycházela z námětů schválených již před srpnem roku 1968, v podstatě šlo o dobíhající akce z období „slávy“ 8. odboru z poloviny 60. let, z nichž byla nakonec realizována opět jen část. Obsahově se tyto akce týkaly zejména narušování zájmů USA a SRN v rozvojových zemích, dvě operace se měly týkat podpory čs. ekonomických zájmů v zahraničí, převážně domácímu publi-

č. l. 266, Časový program návštěvy SSSR delegace 22.–26. července 1968 v Praze. [rukou přípis] *Na žádost sovětské strany jednání odloženo na podzim 1968.*

- 31 ABS, f. I. správa SNB, Svazky operativní korespondence I. správy SNB, svazek r. č. 81067/-, č. l. 15–16, Záznam pro s. „Dadáka“ [Josefa Damiána – pozn. P. C.]. Informace o styku 8. odboru se sovětskou rozvědkou jako podklad pro s. Pelnáře k jeho cestě do Moskvy, 9. 12. 1968. Stejskal – „Borecký“ navrhoval uskutečnit v lednu 1969 cestu vedení 8. odboru I. S MV do Moskvy a v létě roku 1969 návštěvu zástupců sovětského odboru AO v Praze.
- 32 Jan Ondrovčák, nar. 1924, na I. správě MV používal krycí jméno „Ostrovský“. Za druhé světové války se zúčastnil bojů v partyzánské brigádě Jana Žižky, po válce jako smluvní zaměstnanec ministerstva národní obrany prověřoval odbojovou činnost partyzánů. Od 1. 10. 1946 v čs. armádě. V r. 1950 převeden k vojenské kontrarozvědce. 1. 10. 1962 přemístěn k rozvědce Státní bezpečnosti – I. správě MV jako zástupce náčelníka 12. odboru (nelegální rozvědka). V dubnu roku 1963 se stal prvním náčelníkem diverzního odboru I. správy – Služby zvláštního určení (SZU – v číselném označení 22., od r. 1964 7. odbor). Od 1. 7. 1969 náčelníkem 3. odboru správy „B“ Hlavní správy rozvědky (sloučená problematika aktivních opatření a SZU). V letech 1971–1974 zástupce náčelníka I. správy pro zahraniční kontrarozvědku. Od r. 1974 až do odchodu do důchodu v roce 1981 opět náčelník odboru vlivové politiky I. správy (36. odbor). Dlouholetý funkcionář Čs. svazu protifašistických bojovníků. ABS, f. Personální spisy, personální spis Jana Ondrovčáka.
- 33 ABS, f. I. správa SNB, Svazky operativní korespondence I. správy SNB, svazek r. č. 81281, část sv. č. II., č. l. 1–2, Zápis o předání 8. odboru mjr. Jiřím „Boreckým“ náčelníkovi 7. odboru pplk. Janu „Ostrovskému“, 12. 2. 1969.
- 34 ABS, f. I. správa SNB, přísně tajný jednací protokol 8. odboru I. S MV, zápis k č. j. A-0046/80-69 z 22. 4. 1969 „Návrh na propagaci rozvědky cestou hromadných sdělovacích prostředků“.

Petr Cajthaml

ku byla určena dlouhodobě připravovaná aktivní opatření „Miko“³⁵ (případ bývalého čs. agenta Mikuláše Pátka) a „Bell“³⁶ (bývalý příslušník americké vojenské zpravodajské služby Glen R. Rohrer). Z nových námětů se do stadia schvalovacího řízení dostaly jen tři akce, z nichž jednou bylo již výše zmiňované aktivní opatření „Odveta“, namířené proti L. Bittmanovi.³⁷

Pod vedením Jana Ondrovčáka dostala činnost obou sloučených odborů nový směr. V jarních měsících roku 1969 se odbor zapojil do přípravy tažení proti „pravcovým žvlům“.³⁸ Rozvědka, zpravodajská služba, která již ze svého principu měla působit v zahraničí, se zapojila do vnitropolitické štvance a nejen formálním zařazením, ale i fakticky činy potvrdila svoji příslušnost ke Státní bezpečnosti, politické policii komunistického režimu. Postup odboru byl plně v souladu se záměry vedení I. správy Federálního ministerstva vnitra (oficiálně stále ještě zahraniční zpravodajské služby) a vycházel z pokynu nového náčelníka správy plk. Čestmíra Podzemného zaměřit činnost odboru po „vnitropolitické linii“.³⁹

Velkou posilou v tomto směru byl nástup nového zástupce náčelníka odboru – „legendární“ postavy čs. rozvědky a Státní bezpečnosti Bohumíra Molnára – „Drábek“.⁴⁰ K aktivizaci činnosti čs. rozvědky na poli pomluv politické opozice však došlo ještě

- 35 Mikuláš Pátek (1910–1971), původně československý diplomat, po únoru 1948 odešel do exilu. V první polovině 50. let pracoval ve špionážní skupině Jaroslava Kašpara – „Pátého“, která byla podřízena CIA. V roce 1957 jej získala ke spolupráci čs. rozvědka, spolupracoval s ní pod krycími jmény „Oravčan“ a „Miko“. V roce 1965 se vrátil do Československa. Na přelomu 60. a 70. let jej využíla čs. rozvědka k šíření dezinformací o jeho údajných úspěších v boji proti zpravodajským skupinám čs. exilu. Jeho příběh se objevil v několika novinových článcích, v propagandistické brožůře a v televizním pořadu. PÁRA, Eduard – NÁPRAVA, Luděk: *Sedmáct let československým agentem na Západě*. Naše vojsko, Praha 1970. PACNER, Karel: *Československo ve zvláštních službách. Pohledy do historie československých výzvědných služeb 1914–1989. Díl IV. 1961–1989*. Themis, Praha 2002, s. 460–462.
- 36 Glen Roy Rohrer (1920–2003), pracoval od roku 1949 jako poddůstojník zpravodajské služby armády USA, naposledy ve funkci vyšetřovatele na detektoru lži v SRN. V roce 1965 z obavy před postihem za řízení v opilosti přeběhl hranice a emigroval do ČSSR. V ČSSR byl až do r. 1991 využíván čs. rozvědkou a kontrarozvědkou jako jejich agent pod krycími jmény „Řidič“ a „Bell“. Více o G. R. Rohrerovi viz CAJTHAML, Petr: BELL – příběh zrádce. In: *Securitas imperii 13*. ÚDV, Praha 2006, s. 5–36.
- 37 ABS, f. I. správa SNB, Svazky operativní korespondence I. správy SNB, svazek r. č. 81281, část sv. č. II., č. 1. 5–8, Seznam AO prováděných pracovníky 8. odboru, stav k 1. 2. 1969.
- 38 ABS, f. I. správa SNB, přísně tajný jednací protokol 7. odboru I. správy MV, zápis k č. j. A-00183/70-69 z 5. 5. 1969 „Návrh na koordinaci boje proti pravcovým a protisocialistickým silám“.
- 39 ABS, f. I. správa SNB, Objektové svazky I. správy SNB, svazek r. č. 12377/- NÁSTUP, č. 1. 2–4, „Akce NÁSTUP – plán operativního rozpracovávání“, 17. 4. 1969.
- 40 Bohumír Molnár (původním jménem Motejlek, jméno změněno ze služebních důvodů I. S MV v roce 1955), na I. S MV používal krycí jméno „Drábek“, nar. 1924, od nástupu k SNB v roce 1949 příslušník rozvědky ministerstva vnitra, v letech 1955–1961 zástupce náčelníka I. správy MV. Po pádu ministra vnitra R. Baráka přemístěn do funkce zástupce náčelníka Krajské správy MV v Praze, po několika letech povýšen do funkce náčelníka KS StB v Praze. Během srpnových dnů aktivně pomáhal okupantům a byl za to ministrem vnitra Josefem Pavlem zbaven své funkce. Od poloviny listopadu 1968 do poloviny května 1969 zařazen v odboru řízení náměstka ministra vnitra pro StB, od 15. 5. 1969 do 12. 1. 1970 zástupce náčelníka 7. odboru I. správy MV, 1970–1974 nástupce náčelníka II. správy FMV (kontrarozvědky), 1974–1982 náčelník XI. správy FMV (ekonomické kontrarozvědky). Roku 1984 odešel do důchodu. ABS, f. Personální spisy, personální spis B. Molnára. K osobě Bohumíra Molnára více ŽÁČEK, Pavel: Vzestupy a pády Bohumíra Molnára. Kariéra generála Státní bezpečnosti. In: ČELOVSKÝ, Bořivoj (ed): *Oči a uši strany. Sedm pohledů do života StB*. Tilia, Šenov u Ostravy 2005, s. 77–117.

Aktivní opatření v období krize komunistického režimu

před jeho příchodem. Již v polovině dubna roku 1969 podává 7. odbor I. správy MV návrh na zahájení nové zpravodajské operace s krycím jménem „Nástup“. Cíle operace a díkce zdůvodnění byly plně politické, akce měla využít především dřívějších dlouhodobých (často neformálních) styků pracovníků rozvědky s některými novináři: *Náčelníkem HSR s. Podzemným [...] bylo mj. uloženo 7. odboru zaměřit operativní pozornost k tzv. „jednotné frontě novinářů“.* *Dosavadní soustředěné poznatky z této oblasti ukazují, že poslední negativní události v ČSSR poznamenaly vývoj vnitropolitické situace v tom směru, že přijatá stranická a vládní prohlášení vyvolala nervozitu mezi pracovníky intelektuální fronty, zejména v kruzích redaktorů-novinářů. V důsledku toho obrací se někteří novináři na bývalé styky (pracovníky rozvědky) a informují jak o politických stanoviscích jedinců, tak i o celkové politické situaci mezi svými spolupracovníky.*⁴¹ Odbor aktivních opatření tak chtěl využít svých bývalých styků mezi žurnalisty, kteří byli v minulosti (ať vědomě či nevědomě) využíváni k šíření dezinformací, k narušení dosavadního odporu sdělovacích prostředků vůči kolaborantské politice nastupujícího Husákova vedení. Tomu odpovídaly i cíle této akce: *a/ rozbít pomocí operativních opatření dosavadní tzv. jednotu novinářů, b/ využívat a prohlubovat rozpory mezi jedinci. c/ využívat k publicitě stanoviska podporující současnou stranickou a vládní politiku.*⁴² Operativní zájem měl být postupně rozšířen i o příslušníky klubu K 231, KAN a obnovované sociálně-demokratické strany.

Akce „Nástup“ byla prvou cílenou operací čs. rozvědky tohoto typu, nikoliv však jedinou. V letech 1969–1970 zahájil reorganizovaný odbor aktivních opatření čs. rozvědky pod vedením Jana Ondrovčáka a Bohumíra Molnára několik dalších akcí tohoto druhu.⁴³ Někdejší chlouba čs. rozvědky, která se tak často pyšnila svými úspěchy v boji proti „hlavnímu protivníkovi“ (USA a jeho spojencům), potvrdila svoji příslušnost k špiclovsko denunciační politické tajné policii. Motivaci a cíle práce odboru aktivních opatření v letech 1969–1970 charakterizují slova jednoho z jeho příslušníků (a pozdějšího náčelníka) Josefa Němce – „Nového“:⁴⁴ *Pro svoji politickou orientaci*

41 ABS, f. I. správa SNB, Objektové svazky I. správy SNB, svazek r. č. 12377/-, č. l. 2–4, Akce „Nástup“ – plán operativního rozpracování, 17. 4. 1969.

42 Tamtéž.

43 Dne 8. 8. 1969 byl zaregistrován svazek „Psychologické operace se vztahem k ČSSR“ (r. č. svazku 12389), další stejnojmenný svazek byl zaregistrován 21. 11. 1969 (r. č. svazku 12043). Dne 9. 12. 1969 byl zaregistrován svazek s krycím jménem „Vlna“ k problematice rozhlasových stanic Deutsche Welle a Svobodná Evropa (r. č. svazku 12411) a 21. 1. 1970 poslední z těchto svazků s názvem „Československá emigrace z hlediska psychologických operací“ (r. č. svazku 12421). Registračním útvarem všech těchto svazků byl odbor aktivních opatření čs. rozvědky (3. odbor správy „B“ Hlavní správy rozvědky FMV). *Zveřejnění evidenčních podkladů a seznamu personálních spisů § 7, odst. 1 zákona č. 107/2002 Sb. Seznam spolupracovníků vedených v registračních protokolech StB.* Ministerstvo vnitra, Odbor archivní a spisové služby, Praha 2003. Díl 12, s. 5588.

44 Josef Němec (1929–1987), na I. správě MV používal krycí jméno „Nový“. V letech 1951–1964 příslušník vojenské kontrarozvědky, od 1. 11. 1964 starší referent 7. odboru I. správy MV (Služby zvláštního určení), v letech 1971–1972 absolvoval vyšší rozvědnou školu KGB v SSSR, 1972–1973 zástupce náčelníka 36. odboru I. správy FMV (aktivních opatření). Na počátku 70. let se podílel zejména na opatřeních proti exilu a domácí opozici. V letech 1973–1974 byl pověřen funkcí náčelníka 36. odboru I. správy FMV. V letech 1975–1982 náčelník 33. odboru I. správy FMV (obrana aparátu čs. rozvědky). V letech 1984–1987 vedoucí starší inspekční důstojník v inspekci náčelníka I. správy SNB. ABS, f. Personální spisy, personální spis Josefa Němce.

Petr Cajthaml

jsme studovali, opisovali a rozšiřovali různá vystoupení ss. Bilaka, Indry, Jakeše, Riga, Zprávy apod. Moje politická činnost byla v podstatě stejná jako příslušníků odboru, vyznamenaného II. stupněm, „Za družbu ve zbrani“. [...] I na úseku PO [psychologických opatření] a PA [psychologických akcí] jsem se za vyhodnocované období propracoval do skupiny nejproduktivnějších soudruhů. Kritické období [roku 19]69 bylo charakteristické našimi PA vyloženě politického charakteru na podporu zásad internacionalismu.⁴⁵ Reorganizovaný odbor aktivních opatření se v tomto období fakticky distancoval od dřívějšího formálního apolitického profesionalismu, jeho členové se programově zapojili do probíhajícího vnitropolitického boje.

Cílem zpravodajského zájmu (či přesněji řečeno pomluv a denunciací) se stali především opozičně smýšlející novináři a publicisté, mezi „rozdědné cíle“ patřilo i šíření „pozitivních“ informací o mocenských pilířích nastupující normalizace. Zejména v závěru „krizového“ období, kdy kolaborantská propaganda neměla zajištěný bezproblémový přístup do sdělovacích prostředků, nahrazovala práce zpravodajských dezinformátorů činnost profesionálních propagandistů. V červnu roku 1969 vystoupil nový první tajemník ÚV KSČ Gustáv Husák se svým prvním kolaborantským projevem, ve kterém mimo jiné přiznal „nutnost zásahu vojsk Varšavské smlouvy proti kontrarevoluci“.⁴⁶ Dle „internacionalistů“ ve Státní bezpečnosti nezískal zásadní projev odpovídající odezvu, dezinformátoři rozvědky StB proto nabídli své síly k širší distribuci Husákova projevu.⁴⁷

Jednou z vrcholných akcí tohoto druhu byl pokus propagovat ozbrojenou (a v roce 1968 často napadanou) složku komunistické strany – Lidové milice (LM). Ty se během Pražského jara staly terčem kritiky, dokonce se ozývaly hlasy za jejich úplné zrušení. Zpravodajci československé rozvědky v tomto případě dokonce iniciativně předběhli samotné, dosud nerozhodné vedení LM. Příslušník odboru aktivních opatření Jan Tomšů – „Tomský“,⁴⁸ který se dříve zabýval především přípravou diverzních akcí v západoevropských zemích, využil Ferdinanda Vaňka,⁴⁹ jednoho ze svých

45 Tamtéž, č. l. 47–48, Doplněk k dotazníku MV, 3. 11. 1971.

46 Vystoupení bylo předneseno na moskevské mezinárodní poradě komunistických stran, která proběhla ve dnech 5.–17. 6. 1969 (G. Husák vystoupil 11. 6. 1969), a bylo prezentováno jako oficiální stanovisko ÚV KSČ. *Československé dějiny v datech*. Svoboda, Praha 1987, s. 542.

47 ABS, f. I. správa SNB, přísně tajný protokol 7. odboru I. správy MV, zápis k č. j. A-00270/70-69 z 20. 6. 1969, „Návrh na provedení distribuce projevu s. Husáka na moskevské poradě KS (akce BUL-LÉTIN)“.

48 Jan Tomšů (nar. 1933), na I. S MV používal krycí jméno „Tomský“, k MV nastoupil v srpnu roku 1958, do r. 1964 byl zařazen na útvarch StB v Gottwaldově (dnes Zlíně) a v Karvině. Od 1. 10. 1964 starší referent 7. odboru I. správy MV (Služby zvláštního určení), po reorganizaci 3. odboru správy „B“ HSR a 36. odboru I. správy FMV, 1971–1977 50. odbor (šifrový) I. správy FMV, 1977–1982 33. odbor (obrana aparátu) I. správy FMV, 1982–1987 26. odbor I. správy SNB (boj proti speciálním službám protivníka a obrana), od 1. 1. 1985 vedoucí starší referent 25. odboru (obrana rozvědného aparátu) I. správy SNB, 31. 1. 1990 odchod do starobního důchodu. ABS, f. Personální spisy, personální spis Jana Tomšů.

49 Ferdinand Vaněk (1922–2004) byl v letech 1945–1949 příslušníkem SNB, za nejasných okolností byl propuštěn, vyloučen z KSČ a umístěn do tábora nucené práce. V roce 1960 byl získán ke spolupráci se Státní bezpečností na úseku ekonomické kontrarozvědky (krycí jméno „Škoda“), díky výtečné znalosti němčiny plnil i úkoly pro čs. rozvědku v zahraničí. V roce 1966 převzat 7. odborem I. správy MV (krycí jméno „Najman“). V letech 1966–1968 školen jako kurýr a možný „agent-vykonavatel“ (agent

Aktivní opatření v období krize komunistického režimu

dlouholetých agentů, který získal významné postavení v Českém úřadu pro tisk a informace. Iniciativní spolupracovník „Najman“, donedávna jeden z potencionálních diverzantů, navrhl natočit dokumentární film, který by popularizoval Lidové milice. Několik let předtím či několik let poté by šlo o čin běžné režimní politické propagandy, začátkem roku 1970 byla plánována utajovaná zpravodajská operace: *Věc: Návrh na AO PĚST. AO PĚST je zaměřeno na podporu a osvětlení důležitosti úlohy LM v souvislosti s 22. výročím jejich vzniku. Vzhledem k současné vnitropolitické situaci, která vznikla v důsledku nepřátelské činnosti pravicově oportunistických sil, které usilovaly zejména v roce 1968 o úplné zrušení LM, ukazuje se potřeba zpracovat filmové periodikum, které by ukázalo všestrannou opodstatněnost existence této ozbrojené složky naší dělnické třídy a její úspěchy dosažené v přípravě k plnění vytyčených úkolů za období od roku 1948–1970. Soudruzi z vedení štábu LM na ÚV KSČ přivítali tento návrh.*⁵⁰ Jan Tomšů – „Tomský“ konzultoval záměr s náčelníkem tiskového odboru sekretariátu FMV pplk. Janem Kovářem, o návrhu jednal i s náčelníkem štábu Lidových milicí Rudolfem Horčicem a jeho politickým zástupcem Weisem. Realizace dokumentu byla nakonec svěřena Krátkému filmu, kde se přípravy filmu ujal hlavní dramaturg Iason Urban. Pod jeho vedením natočil spolehlivý a angažovaný režisér Zpravodajského filmu Jindřich Ferenc medailon Lidových milicí *Pravdu jen pravdu*, zařazený do filmového seriálu *Svět ve filmu*. O „ideové“ náplni filmu svědčí i hlavní dějová linka dokumentu: setkání dvou příslušníků LM, kteří vzpomínají na svoji účast na zásahu proti demonstrantům v srpnu roku 1969.⁵¹ Dne 20. února 1970 se konalo zkušební promítání filmu před veřejností v kině Sevastopol, které údajně dopadlo kladně, a poté byl film zařazen do okamžité distribuce do všech kin v Československu a byl promítán jako předfilm před hlavním filmem.⁵²

Náhle poměrně vysoce postavený a novinářsky činný spolupracovník „Najman“ byl využit i v jiných aktivních opatřeních, která sloužila nastupující normalizaci. Realizována byla například aktivní opatření s krycím názvem „Text I.“ a „Text II.“, namířená proti tehdy populárnímu spisovateli a textaři Janu Schneiderovi, který po srpnu 1968 odešel do exilu a vystupoval ve vysílání Rádia Svobodná Evropa. Dne 5. září roku 1969 Svobodné Evropě poskytl rozhovor, který nezůstal v Československu bez ohlasu. Přepis pořadu Svobodné Evropy se dostal na stůl i výše zmíněnému příslušníkovi odboru ak-

s diverzním či teroristickým posláním). Od počátku r. 1969 pracoval jako vedoucí úseku pro rozhlas, televizi a zpravodajský film v Českém úřadu pro tisk a informace. V letech 1969–1970 se podílel na několika tiskových aktivních opatřeních, jejichž adresátem bylo především domácí obyvatelstvo. V říjnu roku 1970 byla jeho spolupráce s čs. rozvědkou ukončena, byl předán kontrarozvědným součastem StB, spolupracoval jako informátor a důvěrník především v problematice kultury (krycí jméno „Šíp“), v letech 1979–1982 jako „držitel propůjčeného bytu“ (krycí jméno „Fořtovna“ – dával svůj pražský byt k dispozici StB pro její schůzky). Spolupráce s ním byla ukončena až 1. 10. 1987 z důvodu jeho vysokého věku. ABS, f. I. správa SNB, Agenturní svazky I. správy SNB, svazek r. č. 44700; f. MV-TS, svazek a. č. 739769 MV.

50 ABS, f. I. správa SNB, Objektové svazky I. správy SNB, svazek r. č. 12403/101, č. l. 1–2, Návrh na AO PĚST, 28. 1. 1970.

51 Tamtéž, č. l. 14–15, „Svět ve filmu č. 9/1970 – Pravdu jen pravdu“, 16. 2. 1970.

52 Tamtéž, č. l. 18–19, „Poznatky k rozpracování AO PĚST“, 5. 3. 1970. Kladným diváckým ohlasem rozuměli příslušníci StB, kteří se promítání účastnili, fakt, že diváci během projekce filmu hlasitě neprotestovali ani jinak nedávali najevo svůj nesouhlas.

Petr Cajthaml

tivních opatření čs. rozvědky Janu Tomšů – „Tomskému“, který se rozhodl na „pomluvy, jichž se Schneider dopustil proti ČSSR v rozhovoru pro Svobodnou Evropu“, reagovat pomluvami skutečnými. Již 20. září roku 1969 přineslo *Rudé právo* kritickou reakci na Schneiderovo vystoupení ve Svobodné Evropě,⁵³ skutečná „špína“ se teprve začala shromažďovat. Jan Tomšů – „Tomský“, prošel materiály Veřejné a Státní bezpečnosti, které se vztahovaly k Schneiderovu bohémскому životu a kontaktům s exilovým časopisem *Svědectví*, osobně pátral po stopách jeho milostného života a možných morálních poklescích. Výsledkem bylo další „úspěšné aktivní opatření čs. rozvědky“ – akce „Text II.“. Autorem publicistického zpracování byl opět Ferdinand Vaněk. Pod pseudonymem „V. Horský“ zveřejnil 13. dubna 1970 v *Rudém právu* článek Gentleman, ve kterém rádo by ironickou formou komentoval některé momenty ze soukromého života J. Schneidera.⁵⁴

Řada akcí směřovala proti novinářům, kteří v očích příslušníků I. správy MV zradili – tedy těm, kteří byli dříve ve styku s ministerstvem vnitra, přednostně dostávali informace k zajímavým případům a v roce 1968 se postavili na stranu Pražského jara. Vytipovaní novináři byli osloveni s nabídkou další úzké součinnosti s čs. rozvědkou, v případě odmítnutí podnikli „zrazení“ příslušníci kroky k jejich diskreditaci. Částečně úspěšně, alespoň pro odbor aktivních opatření, skončil kontakt Františka Kejíka, redaktora odborářského deníku *Práce* a bývalého informátora I. správy MV s krycím jménem „Kejř“.⁵⁵ Již od dubna roku 1969 podával zprávy o situaci mezi českými novináři, zprvu se sice snažil hájit reformní komunisty z řad novinářů a zatracovat jen „nestrannické štváče“, brzy se však zapojil i do přípravy článků, na jejichž napsání měla zájem Státní bezpečnost.⁵⁶ Pro budoucí pravidelné propagandistické využití však byl přeci jen příliš zkompromitován svojí podporou Pražského jara, a tak se uvažovalo spíše o jeho vyslání („vysazení“) do prostředí posrpnového exilu, široké plány I. správy MV však nakonec nebyly realizovány, neboť František Kejík v roce 1970 zemřel.

V případě neúspěchu a odmítnutí obnovy dřívějších „dobrých vztahů“ následovala kompromitace a represe. Takový byl i případ dřívějšího dlouholetého zpravodaje *Rudého práva* ve Washingtonu Jiřího Hochmana, který byl v době svého pobytu v zahraničí v nevyhnutelném styku s pracovníky rozvědky legalizovanými na čs. velvyslanectví v USA. V dubnu roku 1969 jej jeho známý, příslušník I. správy MV Miroslav Chrobok (krycím jménem „Chadim“), oslovil a sondoval možnosti další spolupráce, Hochman však vědomou spoluprací s čs. rozvědkou odmítl.⁵⁷ Neúspěch v získání možného spolu-

53 ŽÁK, Miroslav: Konkrétní dotaz našim zpěvákům. *Rudé právo*, 20. 9. 1969. Výstřížek s článkem uložen in: ABS, f. I. správa SNB, Svazky materiálů trvalé hodnoty a vyřazených typů I. správy SNB, svazek r. č. 21200.

54 HORSKÝ, V.: Gentleman. *Rudé právo*, 13. 4. 1970. Výstřížek s článkem uložen in: ABS, f. I. správa SNB, Svazky materiálů trvalé hodnoty a vyřazených typů I. správy SNB, svazek r. č. 21200.

55 *Zveřejnění evidenčních podkladů a seznamu personálních spisů...*, díl 12, s. 5550. František Kejík, nar. 1920, byl ke spolupráci získán I. odborem (rozvědným) Správy StB Praha, jeho spolupráce byla vedena ve svazku r. č. 42117, krycí jméno „Kejř“ od 27. 8. 1958 do 12. 2. 1959.

56 ABS, f. I. správa SNB, Objektové svazky I. správy SNB, svazek r. č. 12377/301, č. l. 10–13, Ztracené iluze, rukopis Kejíkova článku určeného pro list *Práce*, nedatováno, cca duben 1969. Tamtéž, svazek r. č. 12377/-, část sv. II., č. l. 1–12, Zpráva o situaci mezi českými novináři, duben 1969.

57 ABS, f. I. správa SNB, Objektové svazky I. správy SNB, svazek r. č. 12377/300, č. l. 3–5, Záznam o schůzce s Jiřím Hochmanem, 9. 4. 1969.

Aktivní opatření v období krize komunistického režimu

pracovníka řešila Státní bezpečnost pomstou. Obávala se možného Hochmanova styku s americkou zpravodajskou službou, a proto se rozhodla jej kompromitovat aktivním opatřením v rámci výše zmíněné akce „Nástup“. Anonymním dopisem adresovaným velvyslanectví USA v Praze se jej pokusila „shodit“ jako svého spolupracovníka. Konkrétní provedení bylo opět svěřeno odboru aktivních opatření čs. rozvědky.⁵⁸

Jiným aktivním opatřením, namířeným proti dříve „spřátelenému“ novináři, bylo nakonec nerealizované AO „Zrada“, plánované jako reakce na aktivity Kamila Wintera,⁵⁹ který po své emigraci vydal anglicky psanou publikaci *Rok temnoty. Restalinizace Československa téměř dokončena*.⁶⁰ Způsob provedení odpovídal aktuální zpravodajské „profesionalitě“. Odpovědí na brožuru šířenou v Africe mělo být rozšíření *Prohlášení afrických studentů vystudovaných v Evropě – Všemu africkému lidu*, ve kterém měli anonymní autoři protestovat proti „Lžím“ obsaženým v publikaci *Rok temnoty* a vyjadřovat vděčnost za možnost vystudovat v evropských komunistických státech.⁶¹ Akce však byla nakonec v poslední fázi zastavena, zásilka s dopisy se během cesty na místo odeslání na několik hodin ztratila a z obavy před prozračením role Státní bezpečnosti v akci byly obálky s textem letáku zničeny.⁶²

Většina dokumentů o „psychologických operacích se vztahem k ČSSR“ se však nezachovala, alespoň přibližný obraz o „šíři zájmu“ československých dezinformátorů poskytují údaje o písemnostech vzniklých na 7. (od 1. 7. 1969 B/3) odboru Hlavní správy rozvědky FMV. Rozvědka soustřeďovala informace o činnosti Koordinačního výboru českých tvůrčích svazů,⁶³ zájem byl o situaci v redakcích Čs. televize a na vysokých školách.⁶⁴

Některé operace, zahájené během „vyostřeného třídního boje“ v období likvidace Pražského jara, však (na rozdíl od výše popsanych) přečkaly období improvizací a zvýšené aktivity přelomu 60. a 70. let a staly se součástí běžné praxe činnosti odboru aktivních opatření po celou dobu normalizace. Hlavní operací tohoto druhu byla řada aktiv-

- 58 Tamtéž, č. l. 13–16, I-7 [I. správa FMV, 7. odbor], Akce NÁSTUP – návrh na AO k osobě Hochman Jiří, 14. 5. 1969. Anonym byl vypracován jako dopis příslušníka StB, který nabízí svoji spolupráci CIA, odeslán byl 6. 6. 1969, jeho přijetí nebylo ze strany USA potvrzeno, a tak StB vyhodnotila akci jako neúspěšnou.
- 59 Kamil Winter (1919–2001), po druhé světové válce pracoval jako vedoucí zahraniční rubriky *Rudého práva*, v 60. letech jako vedoucí zahraničního zpravodajství Čs. televize. Po okupaci Československa v srpnu 1968 emigroval a žil pak ve Spojených státech.
- 60 Podle poznatků čs. rozvědky vydala publikaci v roce 1969 anglická agentura Forum World Features, rozšiřována byla v Africe a do Československa se dostala zásilkou rezidentury I. správy MV v Ghaně. ABS, f. I. správa SNB, Objektové svazky I. správy SNB, svazek r. č. 12389/113, č. l. 2–5, Návrh na PO [psychologické opatření] ZRADA, 12. 11. 1969.
- 61 Tamtéž, č. l. 6–9, „PO ZRADA“ – návrh textu prohlášení, 11. 11. 1969.
- 62 Tamtéž, č. l. 61, „Akce ZRADA – odeslání na jednotlivé rezidentury“, 19. 3. 1970.
- 63 ABS, f. I. správa SNB, přísně tajný jednací protokol 7. odboru HSR, zápis k č. j. A-00222/70-69 z 29. 5. 1969 „Koordinační výbor Českých tvůrčích svazů – předání poznatků“, informace získané spolupracovníkem „Najmanem“ (Ferdinandem Vaňkem) byly předány náměstkovi ministra vnitra pro Státní bezpečnost plk. Františku Vaškovi.
- 64 Tamtéž, zápis k č. j. A-00106/33-69 z 3. 9. 1969 „Čs. televize – situace v hl. redakci tělovýchovy a motorismu“, informace byla postoupena náčelníku tiskového oddělení FMV pplk. Kovářovi. Tamtéž, zápis k č. j. A-00122/33-69 z 10. 9. 1969 „Situace na FAMU – zaslání zprávy“, informace byla postoupena ministru vnitra ČSR Josefu Grösserovi. Tamtéž, zápis k č. j. A-00126/33-69 z 11. 9. 1969 „Situace na Filosof. fakultě KU – zpráva“, informace byla postoupena ministru vnitra ČSR Josefu Grösserovi.

Petr Cajthaml

ních opatření vedených v souhrnném svazku s krycím názvem „VLNA – Deutsche Welle a Svobodná Evropa“, oficiálně registrovaném 9. prosince roku 1969.⁶⁵ V rámci operace byly soustředovány informace využitelné k diskreditaci česky vysílajících zahraničních rozhlasových stanic, jež byly posíleny redaktory, kteří donedávna působili v dočasně svobodných československých sdělovacích prostředcích. Jedním z cílů se stal například populární novinář Sláva Volný, vůči němuž odbor aktivních opatření připravoval nejen „psychologická opatření“, ale operativně se zajímal i o jeho příbuzné v Československu.⁶⁶ V rámci operace byla nakonec realizována řada aktivních opatření, o pomoc byly požádány i rozvědky sovětských, polských a východoněmeckých „spojenců“.⁶⁷ Původně dočasná, přímou politickou zakázkou inspirovaná série aktivních opatření se posléze stala základem dlouhodobé dezinformační operace, která byla jedním z nosných témat činnosti odboru aktivních opatření po celá 70. a 80. léta.⁶⁸

Další dlouhodobá operace, která přečkala celá 70. léta, byla vedena v rámci svazku „Psychologické akce proti emigraci“.⁶⁹ Ve svazku byly nejprve ukládány informace o činnosti posrpnového čs. exilu,⁷⁰ postupně se rozbíhala i samotná aktivní opatření proti exilu.⁷¹ Také v této „operaci“ bylo rozpracováno několik set konkrétních jednotlivých

65 *Zveřejnění evidenčních podkladů a seznamu personálních spisů...*, díl 12, s. 5588. Svazek byl registrován pod č. 12411 3. odborem správy „B“ Hlavní správy rozvědky FMV, návrhy na jednotlivé akce v rámci operace se však objevují již od září roku 1969. ABS, f. I. správa SNB, přísně tajný jednací protokol 3. odboru správy „B“ HSR, zápis k č. j. A-00124/33-69 z 11. 9. 1969, AO ZDROJ – návrh.

66 Tamtéž, zápis k č. j. A-00184/33-70 z 17. 4. 1970 „Vlasta Volná – žádost o úkon K-3 – akce MAT“, žádost o provedení „úkolové prověrky korespondence“ (cenzury dopisů) byla adresována 6. odboru Správy zpravodajské techniky.

67 Tamtéž, zápisy k č. j. z let 1969–1970. V rámci operace „Vlna“ byla připravována například aktivní opatření s krycími názvy „Zdroj“, „Křivák“, „Mláď“, „Úkol“, „Apa“, „Pravda“, „Nagra“, „Oponent“, „Karel“, „Rašení“, „Cizák“, „Škoda“, „Čertík“, „Úsvit“, „Intervieweři“. Vzhledem ke skartaci svazků aktivních opatření čs. rozvědky není možné rekonstruovat konkrétní podobu uváděných AO.

68 Původní svazek 12411, pod nímž byla operace vedena, byl 18. 8. 1970 přeregistrován na číslo 90045 (čísla svazků začínající číslicí „9“ byla rezervována pro operace aktivních opatření), vedené pod upraveným krycím jménem „Vlna-Infekce“. V rámci svazku byly připravovány stovky aktivních opatření proti česky či slovensky vysílajícím zahraničním rozhlasovým stanicím a proti československému exilu. Svazek r. č. 90045 byl 27. listopadu 1985 uložen do Archivu I. správy SNB, v té době byl však již registrován nový svazek se stejným krycím jménem č. 90073 „Infekce“ – nepřátelská ideocentra, registrován 20. 7. 1984), poslední navazující svazek týkající se této problematiky („Infekce“ – IDC, církev, lidská práva) byl registrován 8. 4. 1980 pod č. 90080. ABS, f. I. správa SNB, registrační protokol svazků aktivních opatření I. správy SNB.

69 Svazek byl registrován pod č. 90042 dne 26. 5. 1970 a uložen do Archivu I. správy SNB 27. 2. 1981. Operace však byla rozpracovávána již od července roku 1969. ABS, f. I. správa SNB, registrační protokol svazků aktivních opatření I. správy SNB, přísně tajný jednací protokol 3. odboru správy „B“ Hlavní správy rozvědky.

70 Např. ABS, f. I. správa SNB, přísně tajný jednací protokol 3. odboru správy „B“ Hlavní správy rozvědky, zápis k č. j. A-0017/33-69 z 9. 7. 1969 „Čs. studenti v Anglii – zpráva“ (zpráva byla zaslána informačním odborem HSR), zápis k č. j. A-0080/33-69 z 31. 8. 1969 „Vystoupení A. Liehma v rádiu Luxembourg“ (zpráva zaslána informačním odborem HSR), zápis k č. j. A-00279/33-69 z 3. 12. 1969 „Šik – předání poznatků“ (zpráva byla zaslána 1. odborem správy „A“ /německý odbor politické rozvědky/ HSR).

71 První akce v rámci nové operace byla realizována v součinnosti s tiskovým oddělením FMV. Tamtéž, zápis k č. j. A-0290/33-69 z 10. 12. 1969 „Šik – předání materiálů k publikaci“ (písemnost byla předána náčelníkovi tiskového oddělení FMV pplk. Janu Kovářovi).

Aktivní opatření v období krize komunistického režimu

akcí. Jednou z jejich obětí se často stával například bývalý ředitel Československé televize Jiří Pelikán, proti němuž byla v roce 1970 připravována série akcí s krycím jménem „Pták“.⁷² Materiály k jednotlivým akcím byly vedeny v podsvazcích hlavního svazku, jejich počet může alespoň zhruba kvantitativně odrážet výkonnost odboru aktivních opatření na poli činnosti proti exilu a význam, jenž této výsostně „politické“ práci čs. rozvědka přikládala. I přes chaotický stav dokumentace a nesystematičnost v přidělování jednotlivých pořadových čísel podsvazků aktivních opatření je z dochovaných administrativních pomůcek čs. rozvědky doložitelných minimálně 35 jednotlivých akcí této operace, jejichž rozpracování bylo zahájeno do konce roku 1970.⁷³ V rámci operace byla realizována různorodá aktivní opatření, řada z nich za použití domácích sdělovacích prostředků. Hojně používanou formou byly diskreditace vybraných předních exulantů,⁷⁴ využíváno bylo i obav exulantů z možné přítomnosti agentů Státní bezpečnosti mezi nimi.⁷⁵

Další z velkých operací, jež se stala trvalou součástí činnosti odboru aktivních opatření, směřovala proti katolické církvi, která začala během Pražského jara opět v nekontrolovatelně šíři nabízet světonázorovou alternativu. Podobně jako jiné operace proti politickému nepříteli byla zahájena v létě roku 1969.⁷⁶ Akce, v operaci prováděné, směřovaly především proti katolické části československého exilu, později měly ovlivňovat vztahy čs. komunistického režimu s Vatikánem.⁷⁷

Jako příklad proticírkevního aktivního opatření z této doby může sloužit akce „Kardinál“, kterou připravila čs. rozvědka ve spolupráci s odborem aktivních opatření maďarské rozvědky. Pražský arcibiskup kardinál Josef Beran,⁷⁸ žijící od roku 1965 ve

- 72 Tamtéž, zápis k č. j. A-00112/33-70 z 11. 3. 1970 „Návrh na AO proti Pelikánovi“, zápis k č. j. A-00316/33-70 z 2. 7. 1970 „AO PTÁK II – interpelace v parlamentě“, zápis k č. j. A-00320/33-70 z 3. 7. 1970 „AO PTÁK – diskreditace bývalého ředitele ČSTV“ [Československá televize].
- 73 Tamtéž, podsvazky jednotlivých aktivních opatření svazku č. 90042 byly číslovány od čísla 300. Dne 13. listopadu 1970 byla referentem Stanislavu Svobodovi – „Žakovskému“ přidělena písemnost č. j. A-00-530/33-70 z 13. 11. 1970 „Námět na PsA proti emigrantovi Fleischmannovi“, která byla následně uložena do podsvazku č. 90042/334.
- 74 Vedle výše zmíněných Oty Šika, Jiřího Pelikána a Fleischmanna (Ivo?) se této „cti“ dostalo rodině RNDr. Bicana (křestní jméno jmenovaného se nepodařilo dohledat) a bývalému řediteli Čs. rozhlasu Zdeňku Hejzlarovi. Tamtéž, zápis k č. j. A-00317/33-69 z 2. 7. 1969 „AO HEJTMAN – opatření proti bývalému řediteli Čs. rozhlasu“, zápis k č. j. A-00319/33-69 z 2. 7. 1969 „AO DÍTĚ – diskreditace emigranta RNDr. BICANA a jeho manželky“.
- 75 Tamtéž, zápis k č. j. A-00325/33-69 z 3. 7. 1969 „KINDL II – obavy z infiltrace komunistických agentů mezi čs. emigranty“.
- 76 Tamtéž, zápis k č. j. A-0029/33-69 z 25. 7. 1969 „Náměty na návazně prováděná AO po linii římskokatolické církve“.
- 77 ABS, f. I. správa SNB, přísně tajný jednací protokol 3. odboru správy „B“ HSR a 36. odboru I. správy SNB. „Proticírkevní aktivní opatření“ byla dokumentována od r. 1970 v rámci samostatného svazku r. č. 12396, od poloviny 70. let jako operace „Pagoda“, která byla vedena v rámci širší operace „Emigrace“ (svazek r. č. 90042), v 80. letech byl k operaci „Pagoda“ založen samostatný svazek r. č. 90059. Více o jednáních čs. komunistického režimu s Vatikánem CUHRA, Jaroslav: *Československo-vatikánská jednání 1968–1989*. Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Praha 2001.
- 78 Prof. ThDr. Josef kardinál Beran (1888–1969), katolický teolog a duchovní, v letech 1946–1969 arcibiskup pražský a primas český, v letech 1949–1963 internován Státní bezpečností. Od roku 1965 žil v Římě, kde 17. května 1969 zemřel. Více VODIČKOVÁ, Stanislava: *Uzavírám vás do svého srdce. Životopis Josefa kardinála Berana*. CDK – ÚSTR, Praha 2009; SVOBODA, Bohumil – POLC, Jaroslav V.: *Kardinál Josef Beran. Životní příběh velkého vyhnance*. Vyšehrad, Praha 2008.

Petr Cajthaml

vatikánském exilu, představoval pro konzervativce v řadách Státní bezpečnosti hrozbu i ve dnech, kdy umíral. Akce posloužila i jako nástroj částečného „odblokování“ vztahu čs. odboru aktivních opatření vůči partnerským odborům v zemích socialistického bloku. Do roku 1968 časté styky mezi 8. odborem I. správy MV a partnerskými součástmi zejména východoněmecké a maďarské rozvědky byly v souvislosti s příklonem vedení čs. odboru aktivních opatření k reformním plánům Pražského jara zcela zmrazeny. V únoru 1969 podnikl jeden z „ideově pevných“ pracovníků likvidovaného 8. odboru I. správy MV, mjr. Jaromír Nývlt – „Kolouch“⁷⁹ cestu do Budapešti, během které jednal s představiteli maďarské rozvědky.⁸⁰

Důvodem návštěvy byla příprava zmiňovaného aktivního opatření „Kardinál“ proti arcibiskupu Josefu Beranovi. Ačkoliv se v této době ještě oficiálně jednalo o možnosti Beranova návratu do vlasti (tuto myšlenku prosazovala zejména vedoucí Úřadu pro věci církevní Erika Kadlecová), stoupenci nastupující normalizace se snažili zabránit jeho návratu, byť by se mělo jednat jen o návrat mrtvého těla k pohřbu ve vlasti. Plánované aktivní opatření bylo směřováno nejen vůči zahraničí a domácí veřejnosti, ale i proti vlastnímu, československému stranickému a vládnímu vedení. Výkonný výbor předsednictva ÚV KSČ měl totiž v nadcházejícím období projednávat otázku návratu kardinála Josefa Berana do vlasti a plánované aktivní opatření jej mělo přinejmenším ztížit. Podstatou plánované akce bylo otištění pomlouvačných článků v maďarském a poté v československém tisku. První fáze akce „Kardinál“ proběhla v Maďarsku, dne 5. března 1969 otiskl maďarský deník *Magyar Hírlap* pomlouvačný článek, ve kterém představil umírajícího kardinála jako nástroj odpůrců socialismu v Československu.⁸¹ Článek převzalo nevěřejné zpravodajství ČTK určené pro vedoucí funkcionáře a byla připravena publikace jeho překladu ve stranickém kolaborantském časopise *Tribuna*. K jeho otištění nakonec nedošlo.

Ukázalo se totiž, že to, co považovali exponenti „internacionalistického“ křídla čs. rozvědky za svůj úspěch, bylo oficiálními československými kruhy chápáno jako akce poškozující zájmy republiky. V Budapešti oficiálně protestoval tiskový přidělenec československého velvyslanectví s tím, že otištění pomlouvačného článku považuje za neoprávněné zasahování do vnitřních zájmů republiky a za nepřátelskou akci Maďarska proti Československu.⁸² Druhým důvodem, proč čs. rozvědka nakonec upustila od otištění pamfletu v Československu, bylo stále probíhající jednání o umožnění Beranova návratu do vlasti a obava z negativní reakce čs. státního a stranického vedení.⁸³

79 Jaromír Nývlt (nar. 1925), začal svoji státobezpečnostní kariéru v roce 1950 jako příslušník vojenské kontrarozvědky, v roce 1957 byl převeden k 12. odboru I. správy MV (součást nelegální rozvědky), od roku 1960 byl zařazen na 18. odbor (informační) I. správy MV, od 1. 1. 1963 do 1. 2. 1964 pracoval jako náčelník 4. oddělení (aktivních opatření) 18. odboru I. správy MV. Poté jako starší referent nově ustaveného 8. odboru (aktivních opatření a dezinformací). Na odboru aktivních opatření byl zařazen až do svého odchodu do důchodu v roce 1981. ABS, f. Personální spisy, personální spis Jaromíra Nývlta.

80 ABS, f. A 13, inv. j. 3, Informace pro s. ministra vnitřní ČSSR o obnovování styků s odborem aktivních opatření /AO/ I. S MV MLR, 24. 2. 1969.

81 Provokációs játék Berranal? (Provokativní hra s Beranem?). *Magyar Hírlap*, 5. 3. 1969.

82 ABS, f. I. správa SNB, Svazky operativní korespondence I. správy SNB, svazek r. č. 81282/102, č. l. 33–37, Záznam o jednání s náčelníkem odboru AO maďarské rozvědky pplk. J. Fürjesem, které proběhlo 30. 5. 1969 v Bratislavě, 21. 6. 1969.

83 Tamtéž.

Aktivní opatření v období krize komunistického režimu

Akce proti arcibiskupu Beranovi však neskončily ani jeho úmrtím. Na podzim roku 1969 vyšel v maďarském teoretickém komunistickém časopise *Világosság* další pomlouvačný článek, který byl komentován maďarským a sovětským tiskem. Také proti tomuto pamfletu protestoval československý tiskový přidělenec v Budapešti.⁸⁴ Teprve v polovině dalšího roku se československé rozvědce podařilo zapojit do štvance proti zesnulému kardinálovi. V červnu roku 1970 vyšel v časopise *Květy* pomlouvačný Beranův životopis z pera Richarda Ponce, který měl za pomoci nejrůznějších spekulací o arcibiskupově soukromém životě poškodit jeho obraz v očích českých a slovenských katolíků.⁸⁵

Cesta Jaromíra Nývltů – „Koloucha“ v únoru 1969 do Budapešti nezahájila jen přípravu společného československo-maďarského aktivního opatření proti arcibiskupu Josefu Beranovi. Druhým cílem jeho cesty bylo obnovení kontaktů mezi odbory aktivních opatření československé a maďarské rozvědky. Ty byly přerušeny v důsledku identifikace vedení 8. odboru I. správy MV s reformními plány Pražského jara. Poslední schůzky na jaře a v létě 1968, na nichž československou stranu zastupovali náčelník odboru Jiří Stejskal – „Borecký“ a Vladimír Skuhrovec – „Spáčil“⁸⁶, skončily rostoucím odcizením. Maďaři s nelibostí komentovali údajné protisovětské výroky Stejskala a Skuhrovce⁸⁷ a po poslední schůzce, která se uskutečnila v červenci 1968, s nimi přerušili kontakty zcela.

Jaromír Nývlt, který patřil ke konzervativní, prosovětské menšině příslušníků československého odboru aktivních opatření, byl maďarskými rozvědky přijat příznivě. Jednal s náčelníkem maďarského odboru aktivních opatření pplk. J. Fürjese, přijal jej i I. zástupce náčelníka rozvědky plk. Komorník, který jménem maďarského ministra vnitra uvítal Nývltovu návštěvu jako zahájení spolupráce mezi oběma rozvědkami. Spolupráce obou rozvědek se však změnila, Maďaři ji chápali především jako pomoc konzervativcům v čs. Státní bezpečnosti a jistou „splátku dluhu“ za aktivity čs. ministerstva vnitra během potlačování maďarského povstání

84 ABS, f. I. správa SNB, Svazky operativní korespondence I. správy SNB, svazek r. č. 81282/102, č. I. 56–68, Záznam o jednání s představiteli odboru AO maďarské rozvědky ve dnech 13.–17. října 1969 v Praze, 22. 10. 1969.

85 PONC, Richard: Kardinál. K výročí úmrtí Josefa Berana, arcibiskupa pražského. *Květy*, 6. 6. 1970.

86 Vladimír Skuhrovec (nar. 1931), na I. správě MV používal krycí jméno „Spáčil“, vystudoval Fakultu mezinárodních vztahů Univerzity Karlovy. Od 1. září 1954 byl příslušníkem I. správy MV, pracoval v jejím studijním odboru, v letech 1963–1965 byl zástupcem náčelníka tohoto odboru. Funkce byl zbaven poté, co odmítl nastoupit do rozvědné školy v Sovětském svazu. V letech 1966–1968 pracoval jako analytik odboru aktivních opatření I. správy MV, vedle toho vedl koordinaci s rozvědkami NDR a Maďarska. V roce 1968 aktivně podporoval reformní křídlo KSČ, během srpnové okupace byl spolu s dalšími reformisty internován. V roce 1970 byl za své postoje během Pražského jara vyloučen z KSČ a následně 28. 2. 1971, jakožto politicky nevyhovující, propuštěn ze služeb ministerstva vnitra. ABS, f. Personální spisy, personální spis Vladimíra Skuhrovce.

87 ABS, f. I. správa SNB, svazky operativní korespondence I. správy SNB, svazek r. č. 81282/102, č. I. 23–25, Záznam o jednání v Budapešti, které proběhlo ve dnech 25.–28. března 1969, 25. 4. 1969. Stejskal a Skuhrovec si podle tvrzení pplk. J. Fürjese na jaře 1968 v Budapešti stěžovali na aktivní opatření, která proti Československu provádí SSSR a NDR a snažili se využít méně konzervativních maďarských rozvědků pro „svoji hru“.

Petr Cajthaml

v roce 1956.⁸⁸ Na sondážní cestu v únoru 1969 navázala další jednání na již vyšší úrovni. Na konci března 1969 navštívila Budapešť delegace vedená náčelníkem I. správy FMV plk. Čestmírem Podzemným. Mezi členy jeho doprovodu byl i náčelník 7. odboru I. správy FMV (který převzal i agendu likvidovaného 8. odboru) pplk. Jan Ondrovčák – „Ostrovský“. Náčelník maďarského odboru aktivních opatření János Fürjes jej seznámil s podobou svého odboru.

Většina akcí, na nichž obě rozvědky doposud spolupracovaly, musela být zastavena z důvodu jejich prozrazení (díky defekcím čs. rozvědků, kteří o nich věděli). Konzultované akce pro následující období úzce souvisely s problematickou politickou situací v Československu – maďarská strana nabídla své možnosti a zkušenosti v boji proti exilu a zahraničním rozhlasovým stanicím. Vedle pomoci s výše popsaným proticírkevním aktivním opatřením „Kardínal“ se Ondrovčák zajímal zejména o maďarské zkušenosti v působení rozvědky proti Rádiu Svobodná Evropa. Budapešťský odbor aktivních opatření totiž v rámci maďarské Státní bezpečnosti plnil roli řídicího a koordinačního pracoviště, které organizovalo činnost ostatních složek maďarského bezpečnostního aparátu proti Rádiu Svobodná Evropa a dalším rozhlasovým stanicím vysílajícím ze Západu.⁸⁹

Na tato jednání navázaly další pracovní schůzky vedení československého a maďarského odboru AO.⁹⁰ Vedle obnovení spolupráce, pro československou stranu důležitého faktu, plnily roli instruktážních schůzek, pro Prahu důležitých už s ohledem na to, že většina nových (politicky spolehlivých) příslušníků čs. odboru neměla s technikou provádění politicky motivovaných aktivních opatření žádné zkušenosti. Maďarská rozvědka oproti tomu měla velkou praxi díky „zpravodajským zpracováním“ rozsáhlé emigrační vlny po potlačení povstání v roce 1956 a doporučovala svým pražským kolegům své již vyzkoušené postupy. Vedle obecných rad se československým dezinformátorům dostalo i konkrétní informační pomoci, z Budapešti byly do Prahy předávány informace o činnosti čs. exilu a politické opozice. Uprchlíci před srpnovou okupací Československa se tak v rámci pokračující „internacionální pomoci“ stali objektem zájmu nejen československé, ale i maďarské Státní bezpečnosti.⁹¹

Konzultace s maďarským odborem aktivních opatření byly prvním krokem k obnově kontaktů čs. dezinformátorů s jejich partnery v dalších zemích východního bloku. Navázání spolupráce s partnerskými odbory zpravidla předcházela jednání na úrovni vedení ministerstev či rozvědek a k obnově konkrétní spolupráce, s ohle-

88 ABS, f. A 13, inv. j. 3, Informace pro s. ministra vnitra ČSSR o obnovování styků s odborem aktivních opatření I. S MV MLR, 24. 2. 1969. Vedení maďarské rozvědky v rozhovorech vzpomínalo zejména na aktivity plk. Josefa Housky (náčelníka čs. rozvědky v letech 1961–1968), který v roce 1956 z pozice náčelníka Krajské správy MV v Bratislavě podporoval ohrožené příslušníky maďarské Státní bezpečnosti.

89 ABS, f. I. správa SNB, svazky operativní korespondence I. správy SNB, svazek r. č. 81282/102, č. l. 23–25, Záznam o jednání v Budapešti, které proběhlo ve dnech 25.–28. března 1969, 25. 4. 1969.

90 K dalším jednáním s maďarským odborem AO došlo na konci května 1969 v Bratislavě a v říjnu 1969 v Praze. ABS, f. I. správa SNB, svazky operativní korespondence I. správy SNB, svazek r. č. 81282/102, č. l. 33–37; tamtéž, č. l. 56–68, Záznam o jednání s náčelníkem AO MLR pplk. Fürjsem v Bratislavě dne 30. 5. 1969, 21. 6. 1969. Záznam o jednání s AO MLR ve dnech 13.–17. října 1969 v Praze, 22. 10. 1969.

91 Tamtéž.

Aktivní opatření v období krize komunistického režimu

dem na „selhání“ části čs. rozvědky během Pražského jara, docházelo jen pozvolna. Výše popsaná jednání s odborem aktivních opatření maďarské rozvědky byla jen prvním krokem k prolomení faktické izolace československých dezinformátorů v rámci zpravodajských služeb sovětského bloku. Ještě na počátku 70. let měly vzájemné styky dlouho podobu pomoci ostatních rozvědek československé službě v boji proti exilu a opozici. To plně odpovídalo i celkové orientaci práce čs. rozvědky v tomto období.

„Zpravodajská“ metoda dezinformačních a denunciačních aktivních opatření nezůstala v období „zesíleného třídního boje“ a obnovování mocenské a informační totality na přelomu 60. a 70. let vlastní jen samotné československé rozvědce. V rámci čs. kontrarozvědky (II. správy FMV) působila od poloviny 60. let skupina dezinformací, nepříliš efektivně se podílející na vnašení dezinformačních prvků do zpravodajských her vedených se západními zpravodajskými službami. V roce 1969 se tato skupina transformovala do samostatného oddělení „D“, které bylo součástí správy „R“ II. správy FS ZS. V kritické době prosazování normalizace začalo toto oddělení realizovat aktivní opatření namířená především proti domácí opozici, práci čs. kontrarozvědky v tomto směru posílil příchod dvou zkušených pracovníků odboru aktivních opatření I. správy HSR – Bohumíra Molnára, který se stal 12. ledna 1970 zástupcem náčelníka II. správy FS ZS, a jeho dlouholetého chráněnce Václava Loudy – „Linharta“.⁹² Právě Václav Louda se stal jedním z vedoucích organizátorů série propagandistických aktivních opatření namířených proti politické opozici.⁹³

V dostupných pramenech jsou doložitelné celkem čtyři „operace“ čs. kontrarozvědky, v nichž byla realizována aktivní opatření s politickým podtextem. V září roku

92 Václav Louda (nar. 1926) na I. správě MV používal krycí jméno „Linhart“. K MV nastoupil v r. 1952 (I. správa MV), v druhé polovině 50. let byl zařazen jako náčelník I. (amerického) odboru. V roce 1962 byl potrestán za údajnou účast na aféře rezidenta I. S MV Miroslava Nacvalače – „Kubeše“ a byl zařazen na studijní odbor I. S (od prosince 1963 na jeho oddělení AO). Na 8. odboru I. správy pracoval jako koordinátor po linii 4. odboru (afroasijského). Po r. 1968 se výrazným způsobem podílel na aktivních opatřeních proti reformním silám v Československu. Začátkem roku 1970 přešel na vlastní žádost (spolu se zástupcem náč. odboru AO Bohumírem Molnárem – „Drábkem“) na II. správu MV, kde pracoval jako vedoucí skupiny připravující kampaně proti „pravici“. V roce 1974 přešel na XI. správu FMV (ekonomickou kontrarozvědku), jejímž náčelníkem se stal B. Molnár, a nadále se podílel na využívání sdělovacích prostředků pro potřeby StB. V roce 1977 byl potrestán za neschválené otištění antisemitského článku proti MUDr. Františku Krieglovi a přeřazen na KS SNB hl. m. Prahy a Středočeského kraje a po dalších problémech byl v roce 1978 propuštěn. ABS, f. Personální spisy, personální spis Václava Loudy.

93 ABS, f. Personální spisy, personální spis Václava Loudy, nar. 1926, č. l. 131–134, Služební hodnocení, 4. 5. 1973. *Byl organizátor a programátor autorského kolektivu, který sehnal významnou roli v boji proti pravici v letech 1968–1969 a byla mu udělena I. cena za publicistiku „Julia Fučíka“. Tento kolektiv dále obdržel I. cenu za angažovanou publicistiku Federálního úřadu pro tisk a informace. [...] Jeho pracovní činnost v oblasti aktivních opatření a kontrapropagandy proti ideologické diverzi je plně podřízena celospolečenským úkolům [...]. Aktivně organizuje a autorsky se podílí na značném množství relací s využitím agenturních materiálů k odhalování a rozkrytí mechanismu ideodiverzních center a současně provádí kompromitaci emigrantských seskupení.*

Petr Cajthaml

1969 byl založen svazek s krycím jménem „Aktiva“ a názvem „Aktivní opatření vůči hlavním nepřátelským rozvědkám“,⁹⁴ v březnu roku 1970 pak svazky „Psychologické operace se vztahem k ČSSR“⁹⁵ a „Československá emigrace z hlediska psychologických operací“.⁹⁶ Poslední svazek s krycím jménem „Maska – psychologické operace (50. léta)“ byl registrován v červenci roku 1970.⁹⁷

S výjimkou svazku „Aktiva“ se tyto svazky nezachovaly, a tak podobu těchto „zpravodajských“ operací můžeme rekonstruovat jen nepřímou. Svazek „Psychologické operace se vztahem k ČSSR“ byl veden původně II. správou FS ZS, v rámci operace byly využívány materiály pocházející z let 1968–1969, jednotlivé akce byly realizovány v letech 1970–1973, poté, co přestala být jeho problematika aktuální, nebyl paradoxně uložen do archivu, ale putoval se svými „ideovými tvůrci“ a zpracovateli⁹⁸ na XI. správu FMV (ekonomickou kontrarozvědku), ačkoliv z věcného hlediska této součásti StB vůbec nepříslušel. Archivován byl až po několika letech, patrně v souvislosti s odchodem Bohumíra Molnára z funkce náčelníka XI. správy FMV.⁹⁹ Stopa po svazku mizí v postkomunistických politických manipulacích s materiály StB. Spolu s ostatními materiály zařazenými do fondu „Z“ se v lednu roku 1990 ocitl v trezoru osobně spravovaném federálním ministrem vnitra Rudolfem Sacherem, při kontrole provedené po jeho odchodu již nebyl nalezen.¹⁰⁰ Svazek „Čs. emigrace z hlediska psychologických operací“ byl využíván patrně jen okrajově a v březnu roku 1971 byl zrušen.¹⁰¹ Také poslední „zpravodajská operace“ zůstala jen ve fázi přípravy. Svazek „Maska“ *byl zaveden [...] s cílem rozbití politické argumentace pravice a kontrarevoluce v oblasti vysvětlování tak zvaných padesátých let. Jednalo se o připravovanou psychologickou operaci, která měla plnit úkoly uvedené v cíli. K uskutečnění schválené akce nedošlo, proto byl svazek v roce 1971 uložen do archivu MV.*¹⁰² Svazek byl v roce 1983 skartován.¹⁰³

94 Evidenční záznamy kontrarozvědných a rozvědných útvarů StB, zveřejněné podle §7 zák. 107/2002 Sb. na internetové adrese <http://www.abscr.cz/cs/vnitro>, záznam ke svazku r. č. 1416 MV „AKTIVA“, svazek byl zaregistrován 2. 9. 1969.

95 Tamtéž, záznam ke svazku r. č. 01613 MV „Psychologické operace se vztahem k ČSSR“, svazek byl zaregistrován 25. 3. 1970.

96 Tamtéž, záznam ke svazku r. č. 01614 MV „Čs. emigrace z hlediska psychologických operací“, svazek byl registrován 25. 3. 1970.

97 Tamtéž, záznam ke svazku r. č. 01726 MV „MASKA – psychologické operace (50. léta)“, svazek byl registrován 9. 7. 1970.

98 Bohumír Molnár se stal 1. 6. 1974 náčelníkem XI. správy FMV, kam jej po měsíci následoval i jeho chránělec Václav Louda, který se i na novém působišti věnoval propagandě.

99 ABS, Sběrka archivních protokolů, zápis k a. č. ZO-3635. Svazek byl archivován 30. 3. 1982 (B. Molnár by z funkce náčelníka XI. správy FMV odvolán k 31. 3. 1982), uložil jej vnitřní odbor XI. správy FMV. 100 ABS, nezařazeno. Záznam o kontrole archivního fondu „ZA“, „ZO“, „ZV“ provedené ve dnech 13.–15. 11. 1991. Důvod, proč uvedené svazky chybí, nelze zjistit. Fond „Z“ byl od ledna do září 1990 uzamčen a zapečetěn ministrem vnitra R. Sacherem, přístup k němu měli pouze pracovníci určení panem ministrem vnitra.

101 ABS, Sběrka registračních protokolů, zápis k r. č. 1614 MV, v poznámce uvedeno: *Svazek zrušen – problém nebyl vůbec rozpracováván – viz „závěry“ 3. 3. 1971.*

102 ABS, nezařazeno. Rozhodnutí komise zřízené náčelníkem X. S SNB o svazku a. č. 690 MV, 6. 4. 1983.

103 Tamtéž. Ve svazku byly podle záznamu komise uloženy jen návrhy na provedení akce a uložení svazku do archivu.

Aktivní opatření v období krize komunistického režimu

Z velké části zachovaný svazek „Aktiva“ poskytuje alespoň přibližný obraz o podobě aktivních opatření čs. kontrarozvědky na přelomu 60. a 70. let. Svazek byl založen 2. září 1969 s cílem *při rozpracování osob, služeb, center, nepřátelských rozvědek tyto ovlivňovat a narušovat jejich činnost vůči ČSSR*.¹⁰⁴ Do svazku byly uloženy materiály o vedení dezinformačních zpravodajských her z 60. let (k této problematice byl využíván i po celá 70. a 80. léta), v době nástupu normalizace však byla v rámci akce „Aktiva“ připravována celá řada aktivních opatření vyloženě politického charakteru. Jednou z prvních realizovaných akcí tohoto druhu bylo šíření dezinformačního letáku, který měl oslabit demonstrace při příležitosti prvního výročí okupace Československa vojsky Varšavské smlouvy v srpnu roku 1969, v druhé polovině roku 1969 pak byla připravována řada dalších akcí.

Východiskem pro provádění aktivních opatření se stal programový dokument vypracovaný příslušníky samostatného oddělení „D“ správy „R“ II. správy FS ZS, takzvaný „Projekt aktivních opatření a dezinformace k obraně zpravodajské služby proti činnosti nepřátelských rozvědek, emigrantským centrům a seskupením“, který byl schválen vedením čs. kontrarozvědky a I. náměstkem federálního ministerstva vnitra plk. RSDr. Miroslavem Košnarem.¹⁰⁵ Autoři ani nezastírali přímou politickou motivaci své „zpravodajské operace“: *Politickým cílem navrhovaných opatření je vést účinný boj proti nepřátelským rozvědkám a jejich domácím pomahačům a tím být nápomocni ÚV KSČ v úsilí o konsolidaci poměrů ve společnosti a dalšího socialistického vývoje v ČSSR*.¹⁰⁶

Cíle operace byly pochopitelně nereálné, ukazují však absurditu ideové zakotvenosti normalizačního režimu a jeho politické policie. Porážky, které komunistický režim a Státní bezpečnost během Pražského jara utřzily, měly být prezentovány v podstatě jako její úspěchy: *Postupně bude vnucován nepříteli názor, že v průběhu polednového a posrpnového vývoje v ČSSR došlo k demaskování záměrů a úlohy nepřátelských rozvědek zainteresovaných do usměrňování tohoto vývoje. Tím došlo k odhalení značné části ideo-agenturní nepřítel, která je nyní postupně zbavována postavení ve význačných politických a společenských orgánech a organizacích, přičemž část z nich byla nucena emigrovat. Zbytek je v ČSSR do značné míry pod kontrolou StB a zbaven možnosti ovlivnit vývoj situace, zatímco určitá část nabídla sama spolupráci se Státní bezpečnosti*.¹⁰⁷

Samotná Státní bezpečnost, oslabená a ochromená emigrací řady svých spolupracovníků i příslušníků, chtěla působit úspěšně alespoň ve svých dezinformačních výstupech: *Cílem projektu dále bude dokazovat nepříteli, že čs. zpravodajské službě se rychle podařilo stabilizovat a konsolidovat svoje síly tak, že mohla vyslat svoji agenturu v srpnových dnech 1968 do tzv. emigrace. Čs. zpravodajská služba nepřestala po celou dobu pracovat, rychle*

104 ABS, f. Objektové svazky – centrála (dále jen MV-OB), svazek r. č. 1416 MV „Aktiva“, část sv. č. 1, č. l. 1, Rozhodnutí o zavedení objektového svazku „Aktivní opatření vůči hlavním nepřátelským rozvědkám“, 2. 9. 1969.

105 ABS, f. MV-OB, svazek r. č. 1416 MV, pods vazek 46, č. l. 1–11, Projekt aktivních opatření a dezinformace k obraně zpravodajské služby proti činnosti nepřátelských rozvědek, emigrantským centrům a seskupením, 13. 1. 1970. Dokument vypracovali příslušníci oddělení „D“ mjr. Václav Honzík a mjr. Oldřich Bečka.

106 Tamtéž.

107 Tamtéž.

Petr Cajthaml

dokázala nabravit způsobené škody v době polednového vývoje, izolovat „progresivisty“ uvnitř aparátu a podvrhnout jim řadu materiálů a dobrou kvalifikovanou agenturu dobře konspirovat. Ve spolupráci a za pomoci KGB a ostatních zpravodajských služeb přátel Varšavského paktu podařilo se čs. zpravodajské službě získat řadu agentů značné kvality na proniknutí do nepřátelských rozvědek, centrál a emigrantských seskupení.¹⁰⁸ Západním zpravodajským službám měly být předávány klamné zprávy o struktuře a objektech StB a o metodách její práce.

Druhý hlavní směr „Projektů“ měl směřovat proti exilu, bylo vybráno několik prominentních exulantů – Antonín J. Liehm,¹⁰⁹ Sláva Volný,¹¹⁰ Ota Šik,¹¹¹ Jaroslav Brodský,¹¹² Josef Josten,¹¹³ a Karel Jezdinský.¹¹⁴ Také v tomto případě byly záměry autorů plánu neskromné a nereálné: *Cílem bude vyvolat k uvedeným osobám nedůvěru u nepřátelských rozvědek, nejistotu před vlastním prostředím /staré i novodobé emigrace/, obavu o vlastní osobu apod. Tím narušit jejich nepřátelskou činnost v zahraničí vůči státu.*¹¹⁵

Do stadia realizace se dostaly akce proti redaktorům Svobodné Evropy Karlu Jezdinskému a Slávovi Volnému, prováděné společně s odborem aktivních opatření čs. rozvědky v rámci akce „Emigrace“. Oba měli být označeni za agenty Státní bezpečnosti a oba měli být ve svém novém bydlišti – Bavorsku – kompromitováni. Zejména sudetoněmeckým spolkům měly být předány nahrávky a články obou novinářů, v nichž odsuzovali mnichovskou dohodu a kriticky se vyjadřovali o sudetoněmeckých organizacích. Celá akce byla realizována v úzké součinnosti s odborem aktivních opatření Hlavní správy rozvědky.¹¹⁶

108 Tamtéž.

109 Antonín Jaroslav Liehm (nar. 1924), filmový a literární kritik, 1961–1968 působil v *Literárních novinách*, od září 1968 do léta 1969 zástupcem Čs. filmu v Paříži, odmítl se vrátit do Československa, v exilu spolupracoval s časopisem *Listy*.

110 Sláva Volný (1928–1987) český novinář, absolvent Vysoké školy ekonomické, v 60. letech redaktor Čs. rozhlasu, účastník protikupačního vysílání v srpnu 1968. V září roku 1968 emigroval a poté působil jako politický komentátor Rádia Svobodná Evropa v Mnichově.

111 Ota Šik (1919–2004), český ekonom a politik, od r. 1940 člen KSČ, od r. 1962 člen ÚV KSČ, od r. 1961 ředitel Ekonomického ústavu ČSAV. V dubnu roku 1968 se stal místopředsedou vlády, autor návrhu ekonomické reformy, po okupaci Československa v srpnu 1968 zůstal v zahraničí, působil jako profesor ekonomie ve Švýcarsku.

112 Jaroslav Brodský (1920–1981), pedagog a politický vězeň. V letech 1950–1960 vězněn z politických důvodů, v roce 1968 patřil k iniciátorům založení organizace bývalých politických vězňů Klubu 231, ihned po srpnové okupaci odešel do exilu.

113 Josef Josten (1915–1985), český novinář, ve 30. letech sportovní redaktor *Lidových novin*, 1940–1945 v exilu – příslušník čs. zahraniční armády ve Francii a Velké Británii, 1947–1948 pracovník tiskového odboru ministerstva zahraničních věcí, od r. 1948 v exilu ve Velké Británii, založil tiskovou agenturu Informační služba svobodného Československa, po srpnové okupaci založil v Londýně Výbor pro svobodné Československo.

114 Karel Jezdinský (nar. 1939), český novinář, od r. 1963 zahraničněpolitický redaktor Čs. rozhlasu, v r. 1969 jmenován stálým korespondentem Čs. rozhlasu v Jugoslávii, odkud odešel do SRN, kde pracoval jako redaktor Rádia Svobodná Evropa.

115 ABS, f. MV-OB, svazek r. č. 1416 MV, podsvazek 46, č. l. 1–11, Projekt aktivních opatření a dezinformace k obraně zpravodajské služby proti činnosti nepřátelských rozvědek, emigrantským centrům a seskupením, 13. 1. 1970.

116 ABS, f. MV-OB, svazek r. č. 1416/47 „Emigrace“, Jezdinský Karel – návrh na aktivní opatření, 18. 3. 1970.

Aktivní opatření v období krize komunistického režimu

Dalším „typickým“ aktivním opatřením čs. kontrarozvědky byla akce „Dunaj“, realizovaná u příležitosti padesátých narozenin Alexandra Dubčeka v listopadu roku 1971. Akce může sloužit jako příklad „profesionality“ (či spíše dětinskosti) dezinformátorů Státní bezpečnosti. Na příkaz zástupce náčelníka II. správy FMV Bohumíra Molnára bylo vypracováno několik verzí „blahopřejných“ dopisů, v nichž anonymní „zástupci pracujícího lidu“ vyjadřovali zklamání nad politikou bývalého prvního tajemníka ÚV KSČ. Ve dnech 24. a 25. listopadu 1971 skutečně profesionální dezinformátoři, mjr. Bouzek, mjr. Honzík a mjr. Bečka, rozeslali z různých míst republiky osm dopisů plných osobních urážek a výčitek.¹¹⁷ O tom, zda se skutečně podařilo bývalému prvnímu muži strany zkazít oslavu, však úřední záznamy Státní bezpečnosti mlčí.

Pracovníci oddělení dezinformací hodnotili svoji činnost na novém úseku aktivních opatření jako úspěšnou, a tak se rozhodli zařadit tuto metodu do stálé náplně práce svého oddělení. V roce 1970 vypracovali „Návrh prováděcích směrnic“, ve kterém definovali své pojetí tohoto druhu zpravodajské činnosti.¹¹⁸ Ačkoliv navrhované směrnice nebyly schváleny, ilustrují názory a „teoretické zakotvení“ dezinformátorů čs. kontrarozvědky. Aktivní opatření v tomto případě byla *vyšší formou a metodou přísně tajných a složitých opatření čsl. kontrarozvědky, jejichž cílem je efektivně proniknout, odhalit a soustavně mařit zpravodajské plány nepřátelských rozvědek, emigrantských center a seskupení, při použití všech dostupných prostředků, počínaje agenturou a konče bromadnými sdělovacími prostředky, využitím výsledků vědy a techniky, s použitím přísně tajných, polooficiálních i oficiálních kanálů. Vnutit nepříteli taktiku, která nám vyhovuje – prověrku jeho pramenů informací, opěrných objektů i jednotlivců pracujících podle pokynů i zájmů nepřátelských rozvědek i center; diskreditovat a kompromitovat zásady i nositele politických, ekonomických, vojenských i jiných zájmů za použití pravdivých, polopravdivých, fabrikovaných dokumentů, materiálů i informací.*¹¹⁹ Výmluvná je i charakteristika výběru jednotlivých aktivních opatření: *Jde zpravidla o dlouhodobý projekt zájmů kontrarozvědky uskutečňovaný podle pokynů stranických a mocenských orgánů k tomu určených v politické, ekonomické, vojenské, bezpečnostní a jiné oblasti, tak jsou postupně realizované úkoly vyplývající z vnitřní, zahraniční i obranné politiky KSČ a z toho vyplývající státní i internacionální zájmy ČSSR.*¹²⁰

O plánované úrovni aktivních opatření svědčí i popis chystaných metod: *využití tisk, rádio, televizi, divadlo, film, šířit prokomunistické letáky a nechávání kompromitujících vzkazů, vybrat, kdo má zakázáno ČSSR – pak nápadně povolit, vykřičet některý lokal, hospodu, dopravní přestupky – předvolávat, omlouvat, že šlo o omyl – upozornit, kam často chodí, upozornit ambasádu od „vlastence“ formou vhození dopisů – varovat, zašit do saka neznámé šifry.*¹²¹

117 ABS, f. MV-OB, svazek r. č. 1416/40 „Dunaj“, Záznam 22. 11. 1971.

118 Tamtéž, svazek r. č. 1416/47 „Studie-náměty“, č. l. 90-97, „Návrh prováděcích směrnic pro používání ‚Aktivních opatření‘“ a „‚Dezinformace‘ jako formy a metody činnosti čsl. kontrarozvědky ‚Správy R' FS-ZS ČSSR‘“, nedatováno, r. 1970.

119 Tamtéž.

120 Tamtéž.

121 Tamtéž.

Petr Cajthaml

Lépe než neumělé definice teoretického pojetí tvorby pomluv vypoví o „profesionální“ výši aktivních opatření Státní bezpečnosti konkrétní příklad vážně zvažované zpravodajské operace:

Téze na provedení akce s cílem zprofanování Svobodné Evropy

1. Z vysílání Svobodné Evropy pro ČSSR vybrat několik relací, které jsou zkreslené nebo lživé.
2. Tyto relace komentovat veřejně v tisku, rozhlase apod., kde porovnáváním se skutečností ukázat na lživost zpráv a relací.
3. Způsob zveřejnění volit podle obsahu relací a podle toho, jakou problematiku půjde dohodnout zveřejnění s příslušnými rubrikami redakcí. /Možná, že by bylo vhodné uveřejnit též např. v Díkobraze s vtípným textem a přiléhavým obrázkem, mohl by to pak převzít Roháč, mohlo by se poslat i do satirických časopisů spřátelených států Krokodyl, Szpilki, Ludás Mátyi apod./
4. Rozšířit rčení „Lže jak Svobodná Evropa“ mezi naše občany, aby se stalo populární jako jiná podobná rčení. Bylo by dobré též vymyslet a rozšířit nějaký dobrý vtíp. K rozšíření by bylo mj. možno použít i agentury vhodným úkolováním.
5. Využít k tomu i ag-operativních kanálů na rozvědky nebo cizinu vůbec, kterými by se předávaly oblasý na vysílání SE mezi našimi občany /obdobně, jak jsme to uváděli v instrukcích pro Innsbruck/.
6. Koordinovat s případnými akcemi I. správy MV, které dělá venku resp. s jinými součástmi, pokud se něco dělalo proti SE, resp. s orgány spřátelených států.
7. Sledovat oblasý na akci.

*Konečný cíl: zrušení Svobodné Evropy.*¹²²

Uvedený příklad snad dostatečně ilustruje kvalitativní rozdíl mezi prohnilou a zostalou buržoazní politickou policií (například rakousko-uherského typu) a novou pokrokovou Státní bezpečností. Ta již politické vtípy nejen stíhala, ale i sama vymýšlela. Materiály „žertotvorného“ oddělení StB jsou zachovány jen v kusé míře, přesto si autor dovoluje soudit, že citovaná akce nakonec nebyla (snad kvůli nepochopení vyšších náčelníků) v plné míře realizována. Konečného cíle – zrušení Svobodné Evropy – se totiž dosáhnout nepodařilo.

Odlehčeným tónem, jímž hodnotím některé naivní plány dezinformátorů Státní bezpečnosti, nechci snižovat možné důsledky dopadu podobných operací na osoby pronásledované Státní bezpečností. Metoda aktivních opatření se nakonec nestala součástí běžné činnosti kontrarozvědných součástí StB, ty však převzaly řadu jejích prvků. V 70. a 80. letech tak patřila mezi často využívané nástroje činnosti StB proti opozici a dalším „cílovým objektům“ zstrašující či dehonestující propaganda či přímé „rušivé“ akce poloilegálního či zcela nezákonného charakteru.

122 ABS, f. MV-OB, svazek r. č. 1416/48, č. l. 157, „Téze na provedení akce s cílem zprofanování Svobodné Evropy“, bez data, asi 1970.

Aktivní opatření v období krize komunistického režimu

Období potlačení československého pokusu o reformu znamenalo pro oblast vlivové činnosti Státní bezpečnosti (po počátečním útlumu) etapu horečné aktivity ve prospěch nastupujícího normalizačního vedení. Provádění aktivních opatření, do srpna 1968 „výkladní skříň“ československé rozvědky, bylo po srpnu 1968 používáno jako jeden ze základních nástrojů politického boje, jehož byla Státní bezpečnost aktivním účastníkem. Přestože se v období stabilizace normalizačního režimu do oblasti cílů vlivových operací čs. rozvědky vrátilo ve větší míře „apolitické a zpravodajské“ poškozování zájmů zahraniční politiky a zpravodajských služeb USA a jejich spojenců, akce proti domácí opozici, exilu a svobodnému toku informací zůstaly až do pádu komunistického režimu klíčovou náplní aktivních opatření StB.